

1702

శ్రీ
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుత్తరక.

કાકાજી.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౨. { స్వభాను } సంచిక ౫-౬
 మారశిర-ఫాలుణములు.

గురు విశ్వవిద్యాలయం
 గ్రంథాలయం
 మాడు సంఖ్య..... 636
 కే. 1-6-1989

ਸਾ : ਨਾ : ਏ :

పరిష్కర్తా ర్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1943 డిశంబరు-1944 మార్చి.

విషయ సూచిక.

---

1 హల్లో హలశబ్దవిమర్శనము దువ్వూరి సూర్యవారాయణశాస్త్రిగారు	౧౩౭-౧
2. కటప్ర మొలు అకుండి వెంకటశాస్త్రిగారు	౧౪౧-౧
3. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు-పోతన చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు	౧౪౩-
4. గ్రంథస్వీకారము	౧౪౧-
5. ఛందోదర్పణసమీక్ష రావూరి వొలస్వామిశర్మకవిగారు	౧౪౪-
6. అటవనామెత మధుసూపంకుల సత్యవారాయణశాస్త్రిగారు	౧౪౪-
7. స్వభానుసంవత్సర కార్యనివేదిక	

ఈ గ్రంథము విక్రయము —
 గ్రంథాలయం
 నమోదు సంఖ్య.....౨.....636
 తేది.....1-6-1989

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩-౨.	{ స్వభాను మార్గశిర-ఫాల్గుణములు. }	సంచిక ౫-౬
--------------	--------------------------------------	-----------

---

హల్లో హలశబ్ద విమర్శనము.

దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక ౩2 సంపుటము ౩-4 సంచికలలోఁ బైశబ్దమునుగూర్చి శ్రీనివాసదాసోలు వెంకటరావు, ఎం.ఎ. గారు కొన్ని ప్రయోగములఁ జూపి, ఆయా యాధారములను బట్టి “మునిఁగి తేలుట, తొట్టుపడుట, చీకాకుపడుట, ప్రవాహము, మత్తర, మగ్నోన్నగ్నము” అను నర్థములతో నీపదము కావ్యముల వ్యవహరింపఁబడినది”. అని వ్రాసియున్నారు.

ఈపదమున కిన్నియర్థములు గ్రహింపవలెనా? లేక వేటొక యర్థము చెప్పవచ్చునా? ఈపదస్వరూప మెట్టిది? దీనిని సంస్కృత నిఘంటుకర్త రెండులకుఁ జూపలేదు? అనునదియే యీ నావ్యాసము నందలివిషయము.

చిన్నయసూరి తననిఘంటువునం దీపదము నొకచోట గ్రహించి భాగవతప్రయోగము (10 స్కం. 79కి వ) నిచ్చియున్నాఁడు. అర్థముమాత్రము వ్రాసియుండలేదు. బ్రాహ్మ నిఘంటువులోఁగూడ మను చరిత్రలోనిపద్యము లక్ష్యముగా నీపదము చూపఁబడినది, మఱి మిగిలిన సంస్కృతాంధ్రనిఘంటువు లేవియు దీనిని గ్రహించియుండలేదు.

పరిశీలింపఁగా నీపదము ధ్వన్యనుకరణశబ్దముగాఁబ్రయోగములు

చూచినవారికిల గోచరింపకపోదు. ఈశబ్దము “అల్లకల్లోల, హళాహళి, హళహళి, యుళయుళ, యుళంయుళ, యుళజ్జుళ” మున్నగు శబ్దముల వంటిది. ఇట్టి అనుకరణశబ్దములు కవుల కిచ్చవచ్చినట్లును, గణాన సారముగను బ్రయోగించుట, ఆంధ్రభాషలోఁ బ్రసిద్ధముగా నున్నది. ప్రకృతము లభ్య మైనప్రయోగములందెల్ల ధ్వన్యనుకరణార్థము చెప్పినచోఁ జక్కఁగఁ బోసఁగుచునే యున్నది. చూడుడు.

“హల్లోహల య నడి మదబంధరములయొక్క ధ్వను లొప్పుగా” అని చెప్పినచో మనుచరిత్రపద్యము (చును 2-8) సరిపడును. లేదా ! పూర్వానుగతముగా వచ్చుచున్న ‘ఈహత్ + లోహల’ అనియే చెప్పినచో నదియు సుసంగతమే. అప్పు డీపదమున కిచ్చటఁ బ్రసక్తియే లేదు. కాని యిటఁ గొందఱు ఈహధాతువు వలనైకపదము గాన దీని శత్రుత రూపము కానోరాగా ‘ఈహమాన, అగునుగాని, ఈహత్ కాదందురు. కాని ‘అనుదాత్రైత్వలక్షణ మాత్మనేపద మనిత్యమ్, - అను పాఠభాషచే పైరూపమున్న సాధువు కావచ్చును. ఇందులకుఁ దార్కాణగా “స్థాయన్నిర్మోకసంధిః, అని మురారికవిప్రయోగమును, “యధ్యన్యేష మధ్యంబునన్” అని చిన్నయసూరిగారిప్రయోగమును గానవచ్చుచునే యున్నవి.

“హల్లోహల కలితయగుచు” అను భాగవతకద్యముకడఁ జిన్నయసూరి “హల్లోహలకంకణాళి యై నతి కంఠే?” అనుపాఠమును గ్రహించియున్నాడు. అప్పుడు సుకరముగా “హల్లోహలయను ధ్వని కల కంకణములతో” అనఁగా గలగలమను ధ్వనితోఁ గూడినకంకణములు గలభిల్లకాంత యని చెప్పవచ్చును. ముద్రితపాఠము కన్న నీచిన్నయసూరి పాఠమే సాగనుగా సరిపడినది.

ఇఁకఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమునందుఁ గృతిపతికిఁ జేషణముగాఁ ‘గంగాహల్లోహలవాగ్విలాస, అనియున్నది. ఇచ్చట ‘గంగా

నదియొక్క హల్లోహలధ్వనివంటి మాటకారితనము కలవాడు, అని చెప్పినచో సరిపడును. ఇట వేగముగా మాటలాడునపుటిధ్వని నదీ ఘోషవలె నెడనెడఁ దెలిపొక గంభీరముగా నున్నదని భావము. ఈపద్యమున 'రిపువర్ణ' అన్నచోట యతి పోయినదిగాన 'రిపువర్ణ' అనియు 'హర్షాహవ' అన్నచోట 'హర్షావహ' అనియు 'హిమాహర్య' అన్నచోట 'హేమాహర్య' అనియు ముద్రణప్రమాదముల సవరించికొనవలెను.

ఇక దశావతారచరిత్ర పద్యమున "ప్రౌఢాంగనాకలనాదోదితపాహిపాహిమఖవాక్కుల్లోల హల్లోహలా" (దశా. 9-433) అనియున్నది. ఇట "ప్రౌఢ లగుస్త్రీలయొక్క మధురనాదముతో నుదితమైన పాహిపాహియనునవి మొదలగుచాక్కుల నెడితరంగములయొక్క హల్లోహల యనెడిధ్వని కలవాడు!" అనగా రక్షింపుము రక్షింపు మనెడిస్త్రీలయొక్క కలకలరవము తరంగకలకలమువలె నున్నదనిభావము. ఈపద్యమందు 'దృష్టిశ్రీ' అన్నచోట 'దృష్టశ్రీ' అనవలెను. లేనిచో యతిభంగము. 'స్థలదంతక్షత' అన్నచోట 'స్థలదంతక్షత' అనియు సవరించికొనవలెను.

ఇక సచలాత్మజావరిణియపద్యమున "మల్లోపమల్లోపమోద్యస్త్రీలోల్లరనంబునక బెసగుచుక హల్లోహలోల్లోలమై" (అచలా. 1-41) అనియున్నది. ఇట "మల్లుడును ఉకమల్లుడునుబోలె పల్లటీలతోఁ జెసగుచు హల్లోహల యనుధ్వనితో విక్కిలి చలించుననియై యల్లసిల్లుతు మ్మెదలు" అనిచెప్పికొన్నచోఁ జక్కఁగ నర్థము కుదురును. ఈపద్యమున ముద్రణస్థలిత్యములు 'హల్లోహలోలోలమై, అన్నచోట 'హల్లోహలోలోలమై, అనియు 'హల్లీసకోలాసకృత్, అన్నచోట 'హల్లీసకోలాసకృత్, అనియు 'చెల్లీను, అన్నచోట యతిభంగమైనదికాన, పెల్లు + ఈను' చెల్లీను, అనియు సవరించుకొనునది.

ఇక రంగనాథకవి ద్విరేఫవర్ణదర్పణముమాత్రమునాకులభ్యము కాలేదు. ఆపద్యము సరియగునర్థపుష్టి కలదిగా దోషము. కాని యీ కవి హల్లోహలకబ్దమున కర్థము గమనించి ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

“దయ యనెడి ప్రవహించు ప్రవాహముసంబంధ మైనకరడము యొక్క హల్లోహలధ్వనితోఁ గూడిననిజవీక్షణగుణము కలవాఁడు” అని యర్థము తోచుచున్నది. అనఁగాఁగృహతరంగిత మైనవీక్షణముకలవాఁడు. ని దీనిభావము. కాని వీక్షణగుణమునకును, కల్లోలహల్లోహలమునకును సంబంధము తృప్తిగా కుదురలేదు. కాన నిట నీయర్థ మంత సమంజసముకాలేదు. “హల్లోహలైః మగ్నోన్నతైః” అని యాతఁడే వివరించి కొనుటయుఁగూడ నీపదమునాతఁడు స్వసంకేతప్రసిద్ధార్థముగాఁ బ్రయోగించికొన్నట్లు రుజువు గుచున్నది. కాక ప్రయోగము లిట్లున్నప్పుడు తానాయర్థము వ్రాయుట కాలని కేమువసత్తిగలదో చింత్యము ఈ పద్యమందలిముద్రణస్థాలిత్యములు “శావిత్రేత్ర” అన్నచోట యతిపోయినదిగాన ‘శావిత్త్రేత్ర’ యనియు, ‘కృపార్థులర్థులీ’ అన్నచోట ‘కృపార్థుర్థులీ’, అనియు సవరించుకొన్నచోఁ బద్యము సమన్వయించును. రెండవపాదమున ‘ర్థులీ—ర్థులీ’, ‘రలయోరభేదః, అనుకొన్నచో యతి దోషమును లేదు.

మఱియు నీపదము “గంగాహల్లోహల, కల్లోలహల్లోహలా, ర్థులీహల్లోహల” అనుచు నదీ, తరంగ, ప్రవాహార్థకపదపూర్వకముగాఁ బ్రయోగించఁబడుటయు నీకబ్దమునకుఁ గలభ్యస్యచకరణార్థముస్పష్టమగుచున్నది.

బ్రాహ్మదొరగారు వ్రాయించినయర్థముగూడ తోచినరీతి వ్రాసినట్లున్నది. పాండురంగయందుఁగూడ ‘వాఁడు గంగాప్రవాహమువలె నుపవృసించుచున్నాఁడు, అను వ్యవహారమును బట్టి వ్రాయఁబడినట్లు తోచెడిది. అచలాత్మజాపరిణయవ్యాఖ్యాకర్తలుగూడ, ఉల్లోలకబ్దము

ననుసరించి ముందున్న హల్లోహలకు మత్తత యనునర్థము గుడికిబాతెఁ
డు హెచ్చుతగ్గుగ వ్రాసినట్లున్నది.

కాబట్టి యీవద మనుకరణార్థక మగుటకు, ఎవ రెట్లనుకరించిన
నట్లే దాని స్వరూపము మార వీలుండుటను, దేవభాషాకవు లెవ్వరును
దీనిని వాడియుండమిని, సంస్కృతనిఘంటువులు దీనిని జూపియుండలే
దని యనుకొనవచ్చును. ప్రసిద్ధముగా నున్నమనుచరిత్ర వద్యమునకు
వేఱుగా సర్థము చెప్పబడియుండుట చేతను, ప్రాచీనప్రయోగములు
ప్రసిద్ధముగా గానరామిని, విరళముగా నున్నవైనను దృష్టిలోఁ బడకను
అనుకరణశబ్దములకు భాషలో సంతప్రామాఖ్యము లేకుండుటను మన
తెనుఁగునిఘంటుకర్తలుగూడ దీనినిపరిత్యజించియుందురని నాయూహ.

ఇక రంగవాదకవి వద్యమున, 'ఝలజ్ఘలీ' అనునది 'ఝలత్ =
ప్రవహించున్న, ఝరీ=ప్రవాహము, అని అర్థసిద్ధిగొఱకు సవరించికొన
వలసియుండుటచే 'ఝలజ్ఘలీ, వదముగూడ నిచట సరియైనదికాదనియుఁ
దేలినది. ఇంకను విజ్ఞులు పరిశీలింతురుకాక.

క అ వ మొ అ .

ఆకుండి వెంకటశాస్త్రి

శా కట్టా! యెంతటిఘోరకాల మిది; భిక్ష లెట్టఁగా దాతకుం
బుట్టె స్థితి; ధనాధ్యుఁ డైనసరె పెంపు లాని దీపంబుల
బెట్టంజాలక యంధకారజలధిఁ నిర్మగ్నుఁ డై యుండె; నీ
విట్టల్ సూచియు నూరకుండుట ఘనంబే? వ్యాసనారాయణా!
శా. జంకుం గొంకును లేక వర్తకులు స్వేచ్ఛామూల్యము లెట్టుటక
డంకంబుల్ దమయొద్ద లేనిజను లేడ్వక వస్త్ర మున్నులు నే
వంకం జూచినఁ గానరా దకట! యెవ్వ రైన నన్నాగు లి
ట్లంకం చింకము వీడకుండు రిది మేలే? వ్యాసనారాయణా!

శా. చేరల్ నిండఁగఁ ద్రావునూనె యర యాసే రియ్యె రూపాయి కే
వారం జూచిన వెండి గన్నడను దేవా! కోడిగుడ్డంతబం
గారంబే కటవా? యటంచు మదిలో గర్వించి జీవించువా
రేరీ? పోయె సువర్ణ మెచ్చటికొ? తండ్రీ! వ్యాసనారాయణా!

శా. అయ్యో భాగ్యము లొక్కటొక్కటియె ఊణావస్థసా అయ్యెడిగ
'బియ్యం' బన్నవదంబె సున్న యగుచుండఁ జూడఁగా, సంబరం
బయ్యెన్ వస్త్రము, హెచ్చు దేనిని లే చాగాని యాటన్న దే
డయ్యెంగా నొకదంట తగ్గులకు హెచ్చె, వ్యాసనారాయణా!

మ. మొదలే లేక దరిద్రుఁ డేడ్చె నద మోముం జేర్చి, యర్జించిన
ట్టిది ఖర్చయ్యెను రెట్టిగా ననుచు నేడ్చెన్ మధ్యముం, దీప్తు లాఁ
బదిమాసమ్మలనుండి సంచులను నింకఁ లే దటం చేడ్చె లో
భద్రశావిష్టుఁడు, మూఁడు నొక్కటియె దేవా! వ్యాసనారాయణా!

మ. అవురా! కాలవికార మెట్టిదో, యవశ్యప్రాకృతనిస్సారవ
స్తువులం దెయ్యది కోరి పోయినను నిస్తుల్యవ్యయ ప్రాప్త ను
య్యె, విశేషం బింక నేమి యన్న, జను లెంతే గోరుప్రాణమ్ములోఁ
జపు కై కానికీ మాఱఁగాఁదొడఁగె గృహ! వ్యాసనారాయణా!

మ. అహహా! వస్తువు నమ్ముచానిమది నన్యాయమ్ముగాఁ బుట్టిత్ర
త్యహమూ గంటకు గంటకు బెరుగుదొరాశ్యమ్ము, తత్తేత్యను
ర్వహాభేదంబును, దానిచే గలుగుతద్వ్యాపారిపాపమ్ము గూ
డి హరీ! మూఁడును మిన్న ముట్టెను దండ్రీ! వ్యాసనారాయణా.

శా. నీ వాభారత మెందు వ్రాసితివా? తండ్రీ! నీచరిత్రమ్ము భ
క్త్యావేశమ్మున వ్రాయఁ గాగితము శూన్యం బయ్యె; విద్యాధివి
ద్యావిజ్ఞానవరీక్షయు ముఖవరీక్షాకారముం దాలె, న
య్యో! వార్తాశ్రవణ మ్మింకెట్లు లగునొక్కో? వ్యాసనారాయణా

సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడు-పోతన.

చిలుకూరి పాసయ్యకావ్య.

ఈప్రభువరునకు సంబంధించిన కృతులను గూర్చియు, చారిత్రకాంశములను గూర్చియు నీవఱకు నాచూహకొలఁది గొంతచర్చించియుంటిని. ఇప్పు డొకయంశమును మాత్రము చెప్పఁబూనినాఁడ. అది యేడియన రసార్ణవసుధాకరము, సంగీతసుధాకరము, రత్నపాంచాలిక, కందర్పసంభవము మున్నగు బహుగ్రంథముల కర్తలును, సాహిత్యగుర్మజ్ఞులును, కవివండితాదరణవరాయణులు సగుసర్వజ్ఞసింగభూపాలవరేణ్యులతో బమ్మెరపోతనామాత్యున కేపాటియు సంబంధము లేదనియుఁ దన్నూలమున శ్రీనాథ పోతన లిద్దఱు సమకాలికులు గా రనునదియును.

రసార్ణవసుధాకరాదిగ్రంథకర్త లగుసింగభూపాలురకు సర్వజ్ఞ బిరుదము లేదని విమర్శకలోక మెంత యుష్టోషించినను జిట్టచివర కాపండితప్రకాండున కట్టిబిరుదము స్వర్ణాక్షరములతో నెలకొనినది. ఈనమమ నడయాదులై బ్రేరీవారు ప్రకటించినసంగీతరత్నాకరవ్యాఖ్యాన మగు సుధాకరమున—

శ్లో. అతిగంభీరే విషయే కతివయవేద్యేత్విహ గ్రంథే

సమ్యగ్వాఖ్యాకుశలః సర్వజ్ఞః సింహ(గ ?) భూవనవైకః.

అనుశ్లోకమునందు 'సర్వజ్ఞ' బిరుదము సుస్పష్టముగ ఛందోనిబద్ధమైనది. నేటిదనుక నముద్రితములైనచమత్కారచంద్రికయందును, అమరకోశవ్యాఖ్యయందును నీప్రభువరున కీబిరుదము నెలకొనియున్నట్టు లీవఱకు వాకొని యుంటిని*.

నేటివఱ కీసింగభూపాలురకు 'సర్వజ్ఞ' బిరుదము స్పష్టముగ నుపలబ్ధముకాక కారణమున శ్రీనాథుఁ డీప్రభువరుని దర్శించె ననుటకు విమ

*చూ. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సం. ౩౦. సం. ౨. ౩.

ర్మకలోకము వెనుకంజవేసి పడరానిపాట్లు పడుచువచ్చినది. కవిసార్వభౌమ బిరుదభూషితుఁడును, వేమభూపాలునాస్థానమున విద్యాధికారియై వెలసినవాఁడును, తర్కవ్యాకరణాదిబహుశాస్త్రవేత్తయు నగు శ్రీనాథుఁ డెవ్వనియాస్థానికఁబోయి “దీనారటంకాలఁ దీర్థమాడించితి” ఇత్యాదిగ శారదాదేవిని స్తుతించినఁగాని నిగ్రహింపఁజాలఁడయ్యెనో, యట్టిపథువ రేణుఁడు సాక్షాచ్ఛారదామూర్తియై యుండవలెనుగదా ? అట్టి శార దామూర్తిత్వము రసార్ణవసుధాకరకర్తలకే గలదని సమకాలికులగు సంస్కృతికవులు వేనోళ్ల నుద్ఘోషించియున్నారు. మఱియుఁ జనుత్కార చంద్రికయందలి యీక్రిందిశ్లోక మీభూపాలునివాఁడైతి యనల్చ సాహిత్యశిల్పవధి యని యెఱిగించుచున్నది.

శ్లో. సంగీతక్రమచక్రమప్రియసఖి శృంగారసూచివసీ
సౌజన్యద్రుమసారణీ సరసతానామాజ్యసింహాసనమ్.
శ్రీసింగక్షీతిపాలశేఖరమణే రైవ్యాత్యఘంటాపథ
శ్చాటువ్యాహృతివైఖరీ విజయతే సాహిత్యశిల్పవధిః.

సంగీతరత్నాక్షరసుధాకరము, రసార్ణవసుధాకరము, కందర్పసంభవము, రత్నపాంచాలిక మున్నగు గ్రంథముల సీసింగభూపాలుఁడు రచించె ననియు సీశ్లోకమున సూచితమగుచున్నది.

రసార్ణవసుధాకరమునందలి యీక్రిందిశ్లోక మాత్రభువరునిసౌజన్యమునకుఁ దార్కాణము.

శ్లో. నేదానింతదీపికా కిము తమస్సంఘాత మున్ములయేత్
జ్యోత్స్నా కిం న చకోరవారణకృతే తత్కాలసంశోభిసీ
బాలః కిం కమలాకరాన్ దినమణి ర్నోల్లాసయే దజ్జపా
త త్సంప్రత్యపి మాదృశామపి వచ స్ప్యాదేవ సత్ప్రీతయే.

సర్వజ్ఞ బిరుద మీత్రభువరునకు లేదనుకొనియే (వెలుగోటి వంశచరిత్రము ననుసరించి) పుడవతరమునాఁటిసింగభూపాలుని కాలమును వెనుకకును,

రసార్ణవసుధాకరకర్తలకాలమును శ్రీనాథునికిఁ బూర్వమునకును నెట్టి యున్నారు. కాని యీ గ్రంథమునకుఁడు చిరకాలము రాజ్యము పాలించినట్లు లీశోకము చాటుచున్నది.

శ్లో. అథ శ్రీసింగభూపాలో దీర్ఘాయు ర్వసుధా మిమామ్

నిజాంసపీతే నిర్వాజం కురుతే సుప్రతిష్ఠితమ్

కావున నీగ్రంథమునకుఁడు రాజ్యపరిపాలన మొనర్చినకాల మిదమిథ్యమని నిర్ణయింప నలవిగాదు. అదియునుగాక యీరేచెల్లవంశములగుగ్రంథపులు చిరకాలము జీవించినట్లు వారికుమారబిరుదములే సాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి. అనఁగాఁ దాతలు చిరంజీవులై రాజ్యము పాలించుచుండ తుల్య నామములు గలమనుమలును పెద్దవారయి విద్యాశౌర్యముల వాసి శక్తి యుండుటచేతనే యీబిరుదములు లభించియుండును. కావుననే రసార్ణవసుధాకరకర్తయగుసింగభూపాలుని,

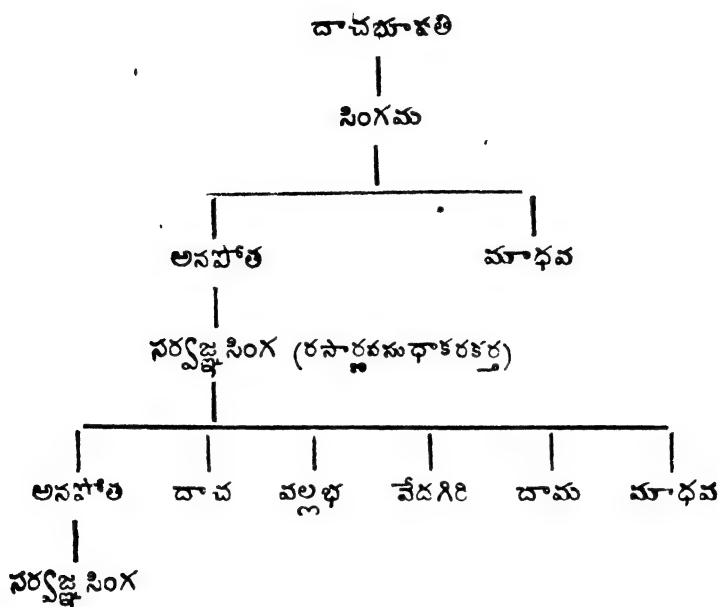
“కుమారశ్రీసింగే జలధి రశనాం శాసతి మహీమ్”

అని సమత్కారచంద్రికలో విశ్వేశ్వరకవి పేర్కొనినాడు. అమరకోశ వ్యాఖ్యయందు బొమ్మకంటి అప్పయ్యార్యుఁడును,

“కుమార సింగభూపేన లక్ష్మలక్ష్మణవేదినా”

అనియున్నాడు.

ఇటులనే బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడు తాను రచించినభోగినీ దండకమున నుదాహరించినసింగభూపాలుని “కుమారాన్నపోతావ నీనాథసూతున్” అని పేర్కొనినాడు. కుమారాన్నపోతావనీనాథుఁ డనఁగా రసార్ణవసుధాకరకర్తయగు సింగభూపాలుని కుమారుఁడగు అన పోతావనీనాథుఁడు. తాతగారగు అనపోతావనీనాథుఁడు జీవించియుండ మచుండగు అనపోతావనీనాథుఁడును ప్రసిద్ధిగాంచి యుండుటచే, తొలుత నేర్పడినయీకుమారబిరుదమే తరువాత వ్యవహారములోఁ బ్రసిద్ధి శక్తియుండెదగు. సింగభూపాలురు, అనపోతనాయకులు పెక్కురుం డుటచే వంశక్రమ మిటఁ బొందుకలచుచున్నాఁడను.

కావున భోగినీదండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞసింగభూషా లుఁడు రసారహసుధాకరకర్తలమనఁజేయఁగను గాని సుధాకరకర్త యగు సింగభూషాఁడు కానేరఁడు. మఱియు నీయంశమును 'రావ్రసింగ తుమానాథపాత్రున్' అనుదండకమునందలివిశేషణము బలపఱచుచు చున్నది. ఎట్లన శ్రీనాథ విరచితము లని క్రసిద్ధికెక్కిన-

సీ. దీనారబంకాలఁ దీర్థమాడించితి

దక్షిణాధీశుముత్యాలశాలఁ

బలుకుతోడై తాండ్రభాషామహాకావ్య

నైవధగ్రంథసందర్భమునను

బగులఁగొట్టించి తుదృఢునివాదప్రాధి

గౌడడిండిమభట్టకంఠధర్మఁ

జండ్రశేఖరక్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ

బాదుకొల్పితి సార్వభౌమవిరుద

గీ. మెటుల మెప్పించెదో నన్ను నింకమీఁడ

రావుసింగమహీపాలు ధీవిశాలు

నిండుకొలుపున నెలకొనియుండి నీవు

నకలనద్గుణనికురుంబ శారదాంబ.

క. సర్వజ్ఞ నామధేయము

శర్వనకే రావుసింగజనపాలునకే

య్యుంజెల్లును నితరుని

సర్వజ్ఞం డనుట కుక్క సామజ మనుటే.

ఉ. తక్కుక రావుసింగ వసుధాధిపుఁ డధుల కర్థమిచ్చుచో.

ఇత్యాదికద్యత్రయమునందు రావుసింగమహీపాలుడు బేర్కొనఁబడి నాడు. ఈతని మనుమఁడగు సింగభూపాలుఁడుగదా కావలయును దండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞుడు. మఱియు దండకమునఁ బేర్కొనఁబడిన సర్వజ్ఞసింగభూపాలుడు రసార్ణవసుధాకర్తల మనుమఁ డని విమర్శకులు నిశ్చయించియే యున్నారు. ఈతఁడే రావు సింగమనాథపాత్రుఁడును కుమారాన్న పోతావసినాథమోనుఁడును, శ్రీనాథుఁడు దర్శించినసర్వజ్ఞుడు రావుసింగమహీపాలుఁ డనఁబరగి సర్వజ్ఞ బిరుద భూషితుఁడైనరసార్ణవసుధాకరాదిగ్రంథకర్తయే యగును. విద్యావైభవమునఁగాని రాజ్యప్రాభవమునఁగాని శ్రీనాథుఁడు దర్శింపఁదగిన యర్హత మనుమనియం దున్నట్లు దెలుపుదృఢతరక్రమాణముగానరాదు. విద్యాప్రాభవముల సరకుగొనక రావుసింగమనాథ సర్వజ్ఞ బిరుదములున్నంతమాత్రాన నీమనుమనితో సంబంధమేర్పఱుచుట సంగతమును గాదు. కావున తాతయగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితో శ్రీనాథునకును, మనుమఁడగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితోఁ బోతనకును సాహితీసంబంధ మేర్పడుచున్నది. ఇట్లుచూడ నీయిరువురనడుమ రెండుతరములకాలవ్యవధానము గానవచ్చెడిని. అనఁగా బోతన శ్రీనాథునకు నలువదిసంవత్సరములు తరువాతివాఁ డగును.

ఒకపక్షమున శ్రీనాథుడు పేర్కొనిన రావుసింగమానాథుడును, దండకమున బేర్కొనబడిన రావుసింగమానాథుడును భిన్నులేయందుమా? అపుడు 'కుమారాన్ని పోతావని నాథనూనా' అనునది పోసగదు. ఈయభయవిశేషణమలపర్యాయలోచనముచే శ్రీనాథుడు దర్శించినసర్వజ్ఞుడు రసార్థవసుధాకరకర్తయు, పోతనదండకమునందు దాహృతుడైన సర్వజ్ఞుడౌతనిమఁడేయని నిశ్చయింపవచ్చును.

మఱియుఁ బోతనకు సర్వజ్ఞసింగభూపాలునితోఁ గల పరిచయమును దెలుపుచు నాతనికాలస్థియుమునకుఁ బ్రధానసాధనముగ నెన్నబడినగ్రంథము భోగినీదండకము. ఇందు వేటొకచో 'పోచమాంబా లనగ్ధర్మసంజాతుపై' అని కలదు. ఈయంశమును నిండలిసర్వజ్ఞుడు రసార్థవసుధాకరకర్తగానేరఁ డని నిశ్చయించుచున్నది.

శ్లో. అన్నమాంబేతి విఖ్యాతా తస్యాసీద్ధరణీపతేః

దేవీ శివా శివస్యేవ రాజమాళే ర్మహోజ్జ్వలా.

అని రసార్థవసుధాకరశ్లోకమును బట్టి రసార్థవసుధాకరకర్త తల్లిదేవు అన్నమాంబ. రత్నపాంచాలికయందలి యీక్రిందిపద్యమును బట్టియు నిట్లే తెలియనగును.

“లలితకవితావిలాసచతురాననేన... మావ్యవహితాగుణవిశేషలీలా సదనోమాచికా విడూర విశ్వంభరా మలరత్నకందలేన శ్రీమతా శ్రీసింగభూపాలేన వ్రణితా...”

రత్నపాంచాలికా- ఆముఖమ్.

దండకమునందలిసింగభూపాలునితల్లిదేవు పోచమాంబ. ఇట్లు మాతృనామవ్యత్యాసమును బట్టి మఱియు పోతనకును రసార్థవసుధాకరకర్తలగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలురకును ఎంతమాత్రము సంబంధము లేదనుట నిశ్చితము.

భీమఖండమునందలి యీక్రిందిపద్యమునకును, భాగవతమునఁ బ్రహ్లాదచరిత్రమునందలి యీక్రిందిపద్యమునకును విశిష్టసామ్యము గాన

వచ్చుటయు పోతన శ్రీనాథునకుఁ దరువాతివాఁ డని తెలియఁజేయు చున్నది.

సీ. శ్రీభీమనాయకశివనామధేయంబుఁ

జింతింపనేర్చినజిహ్వా జిహ్వా

దక్షవాటీపురాధ్యక్షమోహనమూర్తిఁ

జూడంగనేర్చినచూపు చూపు

దక్షిణాంబుధితటస్థాయిపావనకీర్తి

చే నింపనేర్చినచెవులు చెవులు

తారకబ్రహ్మవిద్యాదాతయాదల

విరులు పూర్వంగ నేర్చుకరము కరము

గీ. ధవళకరశేఖరునకుఁ బ్రదక్షిణంబు

నర్థిఁ దిరుగంగ నేర్చినయడుగు లడుగు

లంబికానాయకధ్యానహర్నజలధి

మధ్యమునఁ దేలియాడెడినునగు మనసు.

సీ. కమలాక్షు నర్పించుకరములు కరములు

శ్రీనాథువర్ణించు జిహ్వా జిహ్వా

సురరక్షకునిఁ జూచుచూషకులు చూషకులు

శేషశాయికి మ్రొక్కుశిరము శిరము

విష్ణు నాకర్ణిగుచువీనులు వీనులు

మధువైఁ దవలినమనము మనము

భగవంతు వలగొనుపదములు పదములు

పురుషోత్తముని మీఁదిబుద్ధి బుద్ధి

గీ. దేవదేవునిఁ జింతించుదినముఁ దినము

చక్రహస్తనిఁ బ్రకటించుచదువు చదువు

కుంభినీధపుఁజెప్పెడిగురువు గురువు

తండ్రి హరిఁ జేరు మనియెడితండ్రి తండ్రి.

వెలుగోటివంశ చరిత్రమునందును వెలుగోటివంశావళియందును లెక్కించినరీతిని దండకమానందలి సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు పదవతరము వారి డగును. రసార్థ వసుధాకరమునం దుదాహృతమైనవంశావళియే శాసనములకు సరిపడునదియై యున్నది. సుధాకరమానందలివంశావళికి సంబంధించినశ్లోకములు కొన్ని చమత్కారచంద్రికయందు నుదాహరింపబడినవి. ఇట్లు గ్రంథస్థములై శాసనములతో సరిపడుశ్లోకముల యాధారమునఁ గాంచినను రసార్థ వసుధాకరకర్తలకుఁ బోతనతో నేపాటియు సంబంధము లేదని సుస్పష్టము.

ఈప్రభువరుఁడు రచించినరసార్థ వసుధాకర, సంకీర్తసుధాకరము లీవఱకే ముద్రితములైనవి. ఈనడుమ శ్రీశ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులీ ప్రభువరుఁ డనల్పశేషమీవై భవముతో రచించిన 'రత్న పాంచాలిక' యనునాటకము నాంధ్రానువాదముతోడను, విపులమగు పీఠికతోడను గూర్చి ప్రకటించి యాప్రభువరేణ్యులయొడలఁ దమకుఁగలకృతజ్ఞతాభరమును వెల్లడించుచున్నాఁడు. ఇంకను నాకవివరేణ్యుచిక్రతులన్నియు మఱుఁగువిడి నేఁగి రేపొ సారస్వతరంగమున వెలివడునట నిశ్చితము. కాని యాప్రభువరునాఁఁడు నుండినవిశ్వేశ్వరకవి యాప్రభువున కంకితముగ నొప్పించమత్కారచంద్రిక నొనర్పిన యాఘనప్రతిభునికీర్తి యితోఁడకముగ లోకమున వన్నె కెక్కఁగలేదు. విద్యానాథ విరచితమగు ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము వెలువడుటచేఁ బ్రతాపరుద్రునికీర్తి భారతావని నెల్లెడల వ్యాపించినట్లు లీచమత్కారచంద్రికాప్రసారముచే సర్వజ్ఞసింగభూపాలునియశశ్చంద్రికలు దేశమెల్లెడ వ్యాపించి యాప్రభువరునిఁ గూర్చినయనేకమాతనాంశముల నందీయఁగలవు. కావున భాషాపోషకు లగుప్రభువరు లీకార్యభరముఁ గైకొందురు గాక యని సవినయముగ నివేదించుచున్నాఁడను.

గ్రంథ స్వీకారము.

1. ద్విపదభారతము:—ఆది సభాపర్వములు- తిమ్మయ్య, బాల సరస్వతులు రచించినది. పరిష్కర్తలు శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ ప్రకటితము.

ద్విపదభారతమును తిమ్మయ్య, సోమన, బాలసరస్వతి యను కవి శ్రయము రచించెను. అందు నాదిపర్వము మొదలు ద్రోణపర్వమువఱకు సభాపర్వముదక్క మిగిలిన పర్వముల నాటింటిని తిమ్మయ్య, సభా పర్వము బాలసరస్వతియ్య, మిగిలిన పర్వములను సోమనయ్య రచించిరి. వీరు 16 వ శతాబ్దాంతముననో 17 వ శతాబ్దముననో యుండియుండురు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తునందు ఆంధ్రోపన్యాసుకులగు శ్రీ లక్ష్మీకాంత ముగారు గ్రంథమును బరిష్కరించి విపులముగ పీఠికతో సంగ్రహభాగ మును బ్రకటించిరి. ఇట్టి గ్రంథముల ముద్రించుటకు విశ్వకళాపరిషత్తు వంటి సంస్థలే వీలగును. పరిష్కర్తలు విపులముగ పీఠికనుజేర్చి, యందు గ్రంథకర్తల కాలము, కవిత్వలక్షణములు మున్నగువానిని జర్పించిరి. ఇదమిత్యమని నిర్ణయించుటకు వీలు కలుగకపోయినను దిమ్మనకాలము శ్రీ. శ. 1600 లకుఁ జేరువగ నుండునని యూహింపఁబడినది. బాలసర స్వతి యతని శిష్యుడనియు సతనియందలి వాత్సల్యముచే సభాపర్వ స్రవన మాతనికీయఁబడెననియు నూహింపఁబడినది. సోమన కర్ణపర్వము మొదలుగ నాగ్రంథాంతము రచించుటయేగాక తిమ్మయ్య క్లుప్తముగా రచించి విడిచిన యరణ్యపర్వమును విపులీకరించెను. ద్విపదరచనమునకు వాఙ్మయమునఁ బ్రత్యేకస్థానము గలదు. సామాన్యజనులకు సులభముగఁ దెలియునటుల చిన్నమాటలతో రచింపఁబడి యొకప్పుడు గానమునకుఁ గూడ సనుకూలముగ నుండును. కద్యకవిత్వమునఁ గలప్రాధ తైలియు. శర్లనాచమత్కారములు మొదలగునవి కొఱవడినను, చమపుట కింపుగా మృదుమధురముగ రచింపఁబడు ద్విపదకావ్యములుగూడ నున్నతస్థాన మును వహించుచున్నవి. రంగనాథుఁడు, గౌరన, మున్నగువారి రచన లిందుకు తార్కాణములు.

ద్వీపద భారతము మూలమునకు యథామాతృకము గాదు. కొన్ని యుపాఖ్యానములు కథలు విశువబడినవి. సంభాషణాచాతుర్యము, రమణీయ మగుకథాకథనము, ప్రబంధవర్ణనములతో సమకూర్పబడియున్నవి. గ్రంథకర్తల వ్యాకరణవిశేషములు, క్షార్వర్థక, తత్సమస్త్రీవాచకసంధులు, కలహార, వ్రయము మొదలగు వింతశబ్దములు, సర్వపేరు, కళ్యాణపీట మొదలగు వైరిసమాసములు మున్నగువానిని గూర్చి విపులముగ బీతికయందు వివరింపబడినది. ద్వీపదగ్రంథముల నిట్టి లక్షణవిరుద్ధములు పెక్కులు గలవు ఇట్టిగ్రంథమును బ్రకటించి విశ్వకళాపరిషత్తువారు ఆంధ్రభాష కిమూల్యమగు సేవ నొనర్చియున్నారు. మిగిలిన భాగముల గూడ త్వరలో, బ్రకటించి కృతకృత్య లగుదురుగాక. వెల రు 10-0-0 గ్రంథమున సుమారు ఏడువందల పుట లున్నను, వెల యత్యధిక మన జెల్లును. తమకెంత ధనవ్యయమైనను, విశ్వకళాపరిషత్తువా గ్రంథముల సామాన్యముజనులకును, గ్రంథాలయములకు నందుబాటులో నుండునటుల బ్రకటింపవలయును. అట్లు విశ్వకళాపరిషత్తువారు మూల్యముల దగ్గించి గ్రంథప్రచారమునకుఁ దగు ప్రాముఖ్యము నొసంగుదురని యాశించుచున్నాము.

2. అష్టావక్రచరిత్రము:—కాకినాడ సూర్యరాయనిఘంటుకార్యాలయపండితు లగు శ్రీబ్రులుసు వేంకటేశ్వర్లు, బి. ఏ. గారిచే రచింపబడినది. భారతమున నానుశాసనికవర్ణమునఁ గలయష్టావక్రచరిత్రము నందలి స్వల్పేతివృత్తము మూడాశ్వాసముల గ్రంథముగా రచింపబడినది. ఇచితమగు ప్రబంధవర్ణనములు చేర్పబడినవి గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును అష్టావక్రుని గురుభక్తి కనుగుణముగఁ దమ గురువుల కంకిత మొనర్చి. గ్రంథము సులభమై మృదుమధురముగ నుండునటుల రచింపబడినది. పెక్కు పండితాభిప్రాయములు గ్రంథప్రాశస్త్యమును విశదీకరించుచున్నవి. 'ప్రాచీనగ్రంథముల జీర్ణమగు' నాంధ్రభాషనుగైకొని నూతనగ్రంథముల రసవత్తరముగ రచింప వీలగుననుట కిట్టి గ్రంథములే తార్కాణములు.

ఛందోదర్పణ సమీక్ష.

రావూరి దొరస్వామి శర్మకవి.

(అనువృత్తము.)

ద్వితీయాశ్వాసము.

(1) సమవృత్తములు-

(అ) శ్రీ, భా, వి, తు.

(ఆ) స్త్రీ, రూ, పారు, ఘోరా, ఘోరీ.

(ఇ) వినయం, బానం, తుననం, తునకు.

పై మూడువృత్తములందు గణములను బేర్కొనలేదు. పెద్ద నాప్పకవులు శ్రీ వృత్తమునకుఁ దప్పఁ దక్కినవానికిఁ జెప్పినారు. గణములను చెల్లుటయే లక్షణమునకు ముఖ్యకర్తవ్యము.

(2) (అ) లాటీవిటవృత్తము- 102 వ పద్యము.

సగణంబులు నాల్గిటిపై మతమల్ - సమ్యక్భవంబై యసుదేర
బగలింటికి నేలిక యెవ్వఁడు నా - భావింపఁగా నయ్యె వమల్
మిగుల స్మయం బగుశబ్దములక - విశ్రాంతి లాటీవిటవృత్తం
బగు నిండుకళాధరసన్నత నా - మాంకాశంకాతంకవిదారీ.

స- స- స- స- మ- త- య గణములు, యతి 13 అక్షరము.

రెండవపాదమున గణభంగ మేర్పడుచున్నది. మూడవపాదమున యతి భంగము (మి- వి- యతి చెల్లదు.) ఒక వేళ మకారయతి యని యెంచినచో బిందుపూర్వకవకార ముండువలయుఁగాని 'శబ్దములక + విశ్రాంతి' అనుచోట సంశ్లేషరకం బగుక్రుతుంబునకుఁ బూర్ణబిందువు రాదు; సంశ్లేష మనియే దీని నెన్నవలెను. ఇట్టిప్రయోగ మొండుకావ్యాంకార చూడామణిలోను గలదు చూడుము.

చ, లసితములైన లేఁజెమరులక జెలువారెడిమేసికాంతియు

బాసఁగ విలోచనాంతములఁ బొంపిరివోయెడువంతరాగము

పెద్దనం జూచి కాబోలు ననంతరః డిట్టిప్రయోగము సేసియుండును. దీనినే 'వర్గయుక్తగుణములు పరంబులగునపు షాకనాకచో న్నతమునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి (సంధి. 19 నూ) అనుబాలవ్యాకరణసూత్రంబునకు 'సర్వశస్థిరంబులు పరం బగునపు' డనుపాఠమును గల్పించుకొనవలసివచ్చును. ద్వితీయపాదగణభంగవిషయము ముద్రణస్థానిత్యమని యెంచెదను. వక్షల్ అనుబహువచన మనవసరము. విశ్రాంతియను పుచ్చుకొమ్మఁ గలదు. ఇందున్నట్లే యుంచి 'భావింపంగా నయ్యెవషల్ దా' అని యొండె 'భావింపగా భాసురభంగి' అని యొండె నవరించుకొనవచ్చును. రెండవసవగణవలన యతిభంగము కూడఁ దుదినన్నద్రుతము సంశ్లేషమగుటచేఁ దొలంగఁగలదు.

(ఆ) అష్టమూర్తివృత్తము-

జా నొందఁ మనతయుక్తి సరభజల్ మూతమై కుంజరయతిద్వయమొప్పం
గా నిట్టిపెసఁగఁ జెప్పొ గణిజనం బష్టమూర్తిఁ ఘనసమామ్నాయ
రితిఁ.

గణములు- మ- న- త- స- ర- భ- జ- య.

క్రిందిపాదమున గణభంగము; 'సమామ్నాయ' అని యుండుట చే మ- న- త- స- ర- భ- య- య గణములగును. ఇవి లేఖకప్రమాదమగునేమో! 'ఘనసమామరితి' అని నవరించుకొన్న సమీచీనంబగు.

(౩) సరసిజము.

మాధిం బిల్లంగో లొక చేతఁ మఱియొకరమున మణిమయవృత్తము
బాలశ్రేణిల్ మ్రొల వసింపఁ బరుల నొదిగి చనుపసగలప్రభువుఁ
జాలం గొల్వొంజాలిన కోర్కల్ సఫలములగు సన సరసిజ మమగుఁ
బోలఁ బ్రహ్లాద భోగినిరామస్ఫురదురుమతమునములునననసలుఁ.

ఇందు మొదటి మూడు పాదములందుఁ గ్రాంచకదవృత్తంబువలెఁ బ్రాసయతి యున్నది గాని నాల్గవపాదమునఁ దప్పి యందలకు మాఱు యతి వడియున్నది. ఇతరలాక్షణికులు చెప్పినవి వ్రదర్పించెదను.

పెద్దన-

చాళుక్య క్షౌపాల వరేణ్యశ్రయ మతయనననిచయయుత ననసల్
చాలై యింపై వ్రాలఁ దనర్పన్ సరసిజ మగు నిలఁ జవులకుఁ గుదురై.

భీమన-

మారాకారా చారుచరిత్రా మతయన నననస మహి యతిరచన్
సారంబైన్ మూరివీంద్రల్ సరసిజ మని వినఁ జదివిరి సభల్.

పై పద్యములందును బ్రాసయతి గలదు గదా, ఇక నప్పుకవి యన్ననో 'సంబంధించు' మత్సలు నానాసలు దశనిధియతి సరసిజము నకుఁ, గంబూర స్పృహదాటవీల్ గవినికొనిన సుర కరువలిదను జన్ ...

అను సరసిజలక్షణమునఁ బ్రాసయతి చెప్పలేదు. గ్రాంచకద వృత్తమునను నైతము భీమన పెద్ద నానతులు ప్రాసయతిం జెప్పిరి గాని యప్పుకవి చెప్పు డయ్యె.

భారతము స్త్రీకర్వము ౨. ఆ. 37. ప.

సరసిజము.

శ్రీరమ్యశ్వుం బారంగం బె పూజ్జితముగ మణివిరచితమకుటము లన్
దానం జూరన్ పారవిభూతిన్ ధరణిపు లగ్నివధవగభు లగుచున్
భూశ్రీతిన్ మారెలఁగొల్పన్ భువనవినుత మగుపొలుపు వెలయుచు
న్నరాజుండున్ దాగుణదైవం బిటువటుచునె తుది నితనిఁ గటకటా.

ఇందుఁ గ్రాసయతి యున్నది గావున సరసిజమునకు రెండయతు లేకాక ప్రాసయతికలిమియుఁ బ్రాచీనలాక్షణికుల మగునట్లు కన్పట్టెడి. అందుననే యనఁతుఁడు ప్రాసయతిం బెట్టినాడు; చతుర్థపాదమున

ప్రాసభం' మనకు గాఢము మృగ్యము. 'పో' బ్రహ్మవ్యాళవిరామ స్ఫురదకు' అని నవలించిన నిర్బాధకం బగును.

(4) * ఆర్థసమ విషమవృత్తములు:-

ఇవి యెదువిధములు.

(i) స్వస్థానార్థసమము-ఒకేఛందమునఁ బుట్టిన రెండువృత్తములఁగొని నగ మొకతెఱఁగు వెఱసగ మొకతెఱఁగుగాఁ గాని, సమపాదము లొకతెఱఁగు విషమపాదములు మఱియొక తెఱఁగుగాఁ గాని వ్రాయుట. మఱియు నొకపాదమొకవిధము తక్కినమూఁడు మఱి యొకవిధ ముండవచ్చు.

(ii) స్వస్థానవిషమము-ఒకేఛందమునఁ బుట్టిన నాలుగువిధములైన వృత్తములతో నాలుగు చరణములు రచించుట.

(iii) పరస్థానార్థసమము-భిన్నఛందములకుఁ జేరినవృత్తముల రెంటిం గొని సమాఁఘ్రు లొకదాతోను విషమాఁఘ్రులు మఱి యొకదాతోను విరచించుట.

(iv) పరస్థానవిషమము-భిన్నఛందములకుఁ జేరినరెండు లేక మూఁడు వృత్తములఁ గైకొని యొకపాద మొకతెఱఁగు తక్కినమూఁడు వేఱొక తెఱఁగుగాఁగాని, రెండుచరణములు భిన్నభిన్నములుగాను, మఱి రెండుచరణములు వానికి భిన్నమగు వృత్తములోను జెప్పట.

(v) సర్వపరస్థాన విషమము-భిన్నఛందములకుఁ జేరినవృత్తములతో నాలుగుపాదములందు నాలుగువిధములుగ సర్వమువిపరీతముగా రచించుట. ఇక ఛందోదర్శణములోని కొన్ని క్లిష్టసమస్యలు:-

(క) అంగజాత్రము-స్వస్థానవిషమ వృత్తమునకుఁ జేరిన దని చెప్పఁబడియె.

* అప్పకవి మతప్రకారము వ్రాయఁబడియె.

భూరి భమంబుల్ పొందు నగం బిం
పారఁగ నర్థంబై యట సామర్
కౌరీ విస్మనజంబు గాంతమై
యారూఢం బగు సంగజాత్రుమర్.

అసంతుఁడు పై కద్యమన నగము 'భ-మ-స-గ' గణములలోఁ బెరిసగము 'మ-స-జ-గ' గణములలో నుండు ననుచున్నాఁడు, 'ఒక్కఁచందంబున నొగిఁగొని పాదమల్ వేతైన స్వస్థానవిషమమ మ్యోగని యనఁతుఁడే యద్వోపించినాఁడు; గాని స్వస్థానార్థసమవృత్త లక్షణము ప్రకారము వ్రాసి నైవృత్తమును విషమమందఁ జేర్చివేసెను.

అప్పకవి యంగజాత్రుమనకు నాల్గుచరణములందుఁ గ్రమముగా దుగ్ధవతి, శుద్ధవిరాటి, కణవము, మయూరసారియను ఛందమునఁ బుట్టినవృత్తములను బేర్కొనియె.

(చ) వరాంగి.

సోత్పదాబ్జై జతజల్ గగల్ బం,ధురంబగుఁ రెంటఁ జతుర్థకాంఘ్రిక
గారాముఁతోఁ దాజగగల్ వరాంగిక, హారాద్వితా మూఁడవయంఘ్రి
నొందుఁ.

ఇందు 1, 2, 4 వ చరణములందు నుపేంద్రవజ్రాచ్ఛాయ, 3 వచరణమున నింద్రవజ్రాచ్ఛాయ నడచు చున్నవి. అప్పకవిమతమున నిదియు స్వస్థానార్థసమమే యగు నైనను అసంతుఁడు, ధరనోటియు మూఁడును నగుచరణంబులు వాటి ద్వితీయ చాతుర్థిక విస్ఫుఠాంఘ్రిలుఁ దమలో నను, సరియగు నర్థసమవృత్తచదుమునఁ గృష్ణా! యని మందలించుటచేఁ బైయభిప్రాయమానకు భిన్నం బగునది యతఃపతమున స్వస్థానవిషమమే యగు నని యూహించవచ్చును.

అప్పకవి దీనినే కాఁబోలు వారాంగి యనియె. దానికి వరుసగా నింద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర, గీతాలంబము, వాఱొగ్గి యనువృత్తములు నాల్గుచరణముల నొప్పును.

(ట) నదీప్రభావము-ఇదియఁ బైవరాంగివలె నున్నది.

ప్రథమచరణమున స్రగ్వీణియఁ, దక్కినమూడంఘ్రులందు వంశస్థమును నడచు నని యనఁతుఁడు; అప్పకవి నాల్గుచరణములఁ గ్రమముగా స్రగ్వీణి, వంశస్థము, భుజంగక్రయాణము, ఇంద్రవంశము నడచుననియె.

(ఠ) రథగమనమనోహరము-ఇది కరస్థాన విషమవృత్తము.

ఇందు 2 వ చరణము న- జ- జ- ర- య;

1, 2, 3 చరణములు న- న- ర- జ- గగ.

అనఁతుఁడు-

రథగమన మనోహరంబు రెండవంఘ్రీ
బ్రతిలేంబగు నజజంబు రక్తయుక్తయంబు
ప్రథమకదమునందుఁ బై నగంబునందు
గతి ననరజంబు గద్వయంబు గృష్ణా.

అప్పకవి-

గ్రధితనయుగర జ్జగంబులుం బొసంగం
ప్రథమతృతీయ చతుర్థపాదము ల్వచింక
విధిదశయతు లొంది వింతగా నజార్యల్
రథగమన మనోహరంబగు ధర్మిణి.

రెండవచరణమున, 'న- జ- జ- ర- య' అనియున్నది; అనఁతునికన్న నొకగణము భిన్నము. అనఁతుడు 'న' అప్పకవి 'న'

(ఊ) వీణారచనము ఇది సర్వపరస్థాన విషమవృత్తము.

వీణారచనంబయ్యె భువి తయసాగల్
బాణప్రహరా తజనభ భస్యగంబుల్
చాణూరహరా తజనభసల్ ప్రకటయతి
వేణుధర భననభస విశ్రుత నుగుచు.

అసంతునిమతము.

1. త- య- స- స- X
2. త- జ- స- భ- XX
3. త- జ- స- భ- స
4. భ- స- స- భ- స

అప్పకవి.

1. త- య- స- స- X
2. త- జ- స- భ- XX
3. త- జ- స- భ- స
4. భ- స- స- జ- స- X

పెద్దన (విన్నకోట)

1. త- య- స- స- X
2. త- స- స- స- XX
3. త- జ- స- భ- స
4. భ- స- స- జ- ర.

పెద్దన (చిత్రకవి)

1. త- య- స- స- X
2. త- జ- స- భ- XX
3. త- జ- స- భ- స
4. భ- స- స- జ- స- X.

ఇట్టి ఐరస్వరభేదము లున్నను అప్పకవి లక్షణము నాల్గుపాదము లందు నాల్గు భిన్నచ్ఛందముల నుండి కలిగిన వృత్తములలోఁ గన్పట్టెడి అసంతాపనకు నాల్గుపాదమునఁ గొంతభేదము గనఁబడుచున్నది. మీఁదుమిక్కిలి తృతీయచతుర్థచరణములందు నొకేఛందమునఁ బుట్టిన వృత్తము లున్నవి. ఎట్లు నొకేఛందమునఁ బుట్టినను భిన్నవృత్తము లగుటచే నవియు వేతే యగు నని భావించి యపఠాదురచించియుండును. అవి రెండు సమానగణములు గలవృత్తమైనచోఁ బరస్పానవిషయ మగు న; అట్లు లేదుగాన నిదియు సర్వపరస్పానవిషయవృత్తము కావుట సమం జన మనియే యంగీకరింపవచ్చు. గణములభేదమునకుఁ గారణము తాళ క్రమంబులం దక్షరము లోపించుటచేతనో శిథిల మగుటచేతనో యయి యుండును.

(5) దండకము.

సిరి నేలు రసికుండు శ్రీవత్సవత్సుండు ... ..

పెద్దల్ సకారంబుతో సంగతంబై నహం బాది నొండె, దకారాదిగా నైన లోనల్లచోట దకారంబులం బెల్లుచెందఁ గకారావసానంబునై దండకాకార మేపారఁ గీర్తితు రెల్లప్పుడు. (135 పద్య)

ఈక్షణముచే సనహలతో వరుసగా జేర్చి కాని, లేక తగణము తోఁగాని యారంభింపవలయు ననునపార్థము సంభవించును. అట్లే :—
సిఁ నేలురసికుండు అను ప్రారంభము తెల్పుచున్నది. ఇట్లనంతఁడు లీళించుటకుఁ బెద్దసభీమనఁగ కారణభూతులుగాఁ దోఁతెంచెదరు.
కావ్యాలంకార చూడామణి.—

‘కృతి నాది ససహంబు లొండెం దకారంబు లొండెం బ్రకల్పించి
... ..’ (అచ్చులో ససహంబు లని యున్నది గాని యదా హరణప్రకారము ససహము లనియే యుండును)

భీమస ‘అమరంగ ససహంబులం దాదిగా నొండెం గాదేని యా దిదకారంబుగా నొండెం ... ..’ అని వ్రాయుటయు, లక్ష్యమును ససహలతో మొదలుపెట్టుటయు నీసంశయమునకు హేతువై యనంతని ప్రభువింశజేసియుండును. ససహలలో నేగణములోఁగాని యారంభింప వచ్చు; లేదా తగణ మంపవచ్చు. అప్పుకవి ‘విద్వాంసులెల్ల హాకారంబె కానీ సకారంబెకానీ సకారంబెకానీ వచింపల దగు న్నొందుగా నిందుఁ గాదేని యాదిం దకారంబుగల్పించి... ..’ అని చెప్పెను తృతీయాశ్వాసము.

(1) ఎత్తుగీతి-

అదిప్రాసంబు హరియు, నాదిత్యముగము నగుచు

నీదెస యతుల గెత్తు, గీదియ నెగడుఁ గృష్ణ.

దకారప్రాసనిర్బంధముచే గీతిశబ్దమునకు మాటు గీది యంశ వలయు.

‘సూ॥ ద స్తస్య శౌరసేన్యాయ మభావచోస్తాః; వృ- అనాదేర చః పర స్యాసం యుక్తస్య తకారస్య దఃస్యా చ్ఛౌరసేన్యామ్’ అను సూత్రముచే నప్పుకవి మత మనుసరించి యిది గీతి శబ్దమునకు శౌరసేని భావ నైనతద్భవము గాఁగలను. గీది + అ = గీదియ-ఏవార్థకముగా అకారమును బ్రగణింపవలె. గీదియ యరు శబ్దమే వికృతి యని చిహ్నము

నకుఁ జిన్నియవర్ణము నకు వన్నియవలెను గ్రహింపవచ్చును. గీదికబ్బంబు శబ్దరత్నాకరాది నిఘంటువులందుఁ గానరాదు. శబ్దరత్నాకరకారుఁడు తానొసంగిన గృహీతగ్రంథంబులందు ఛందోదర్పణమును వ్రాయకుం టం జేసి యతని కీపదమును గ్రహించుట వీలుపడదయ్యె నని యెంచ నగును. అనఁగా నతఁ డీపదమును జూడలే దని భావము.

(2) తరువోజ

ముగురుజష్టులు త్రయూమూర్తియు మత్రియు ముగురుజష్టులు త్రయూ
మూర్తియుఁ గూడి

యొగిచుండ గిరియతి యొక్కొక్కచరణ ముడుగక సేవింప నుజ్జ్వలం
బగుచు ....

ఇందు గిరియతియనఁగా నేమియర్థమో ! రెండు రెండుగణముల పై మూఁడుచోట్ల యతు లుండవలయు నని తర్వాజలక్షణము “ఒగిరెండు యతులు మూఁ డొక్కొక్కచరణ ముడుగక’యని సవరించుకొన్నఁగొంత మే లని యోచెను.

(3) త్రిపద.

సరనిఁ బ్రాసము నొంది సురపతు ల్పలుపురు,

హరియు గై కార్కులు గలియ, జరంగ నిప్పగిది నొప్పఁ ద్రిపద.

ప్రథమపాదమున 4 ఇం, ద్వితీయమున 2 ఇం $\times$ 1 నూ, అట్లే తృతీయము. అట్లే 1 తృతీయపాదమున గణభంగ మేర్పడుచున్నది ‘జరగు నిప్పగిదియై త్రిపద’ అనుపాఠమును జేస్సికొన్న నిర్వాహకంబగు. ఛందో దర్పణమూలమునఁ గలతప్పుప్పులవట్టిక యందు ‘జరగు నిప్పగిది నొప్పఁ ద్రిపద’ రెండుసమావేశక్రియ లుంటచేనేమీ త ప్పని, ‘జరగ నిప్ప గిది’ యొప్పుగా దిద్దిరి గాని యీగణభంగమును గమనింపరైరి.

త్రిపదం గూర్చి భీమనపెద్దనలు భిన్నములుగా లక్షణములం జెప్పిరి ఇం దొక్కచోటనేకాక యనేకస్థలంబుల భీమనపెద్దనల లక్షణము భిన్నముగాఁ గన్పట్టడిఁగాని వారివిషయంబులం గూర్చి యిహాకయెన విస్తారంబుచర్చించు దలఁచితిని గాన నక్కార్యము నిందు నూనెదను.

(4) చౌవదము.

కలసి చతుర్లఘుగణములయందు
నలిఁ ద్రిగణంబై నగణము వొందు
నలరు గణద్యయయతి గోవిందుఁ
బలుకఁ గృతులఁ జౌవద చెలువందు.

ఇందుఁ జతుర్లఘుగణత్రయముపై నగణము వ్రాయవలె నఁట, లక్షణమునఁ జెప్పకున్నను సంతప్రాస మున్నది. భీమనపెద్దనలు చతుర్లఘుగణములు (భ- స- గా- నల) వాలు గుండవలె నని యంతానుప్రాసంబుచు విధించిరి. అప్పకవి భీమనపెద్దనలచుత మనుననించి గణములం జేర్చొని యంతానుప్రాసమును మాత్రము పరిత్యజించెను. అసంతునిది వీనికి భిన్నముగా నున్నది. (చతుర్లఘుగణములందుఁ ద్రిగణంబు + ఐ, నగణము వొందు నని పై పద్యమున కర్థము చెప్పవలె; నవిద్రిగణముపై నగణము వొందు ననినచో సుగమముగా నుండు నని వాయాళయము) మఱి యిందు నగణ చుని లక్షణమునఁ గలదు. లక్ష్యమున హగణ మున్నది. సూర్యగణ మన్నచో నిర్బాధకం బగును.

(5) వితాళచౌవద.

అర్కనామగణ మనువుగ రెండు, దార్జొని లఘువొందఁగ నిట్లుండు
దర్శింపఁగను వితాళమునందు, జేర్కొనఁ దగు హరివిరుదులపిండు.

ఇందుల కర్థము విచార్యము; ఇట్టిది యప్పకవీయమున నొండున్నది, దానియర్థమును విచార్యమే.

భానుయుగముపై వయినవలనిం, పూన మణివిరతి నొంది ధరలో
జానలరుఁ జతుష్పదవి తాళా, ఖ్యానము నవి నాయకతురంగా.

అసంతునిలక్షణ మున్న తెఱఁ గరయఁగాఁ బంచదశలఘువులు గల గణము లొకపాదమునఁ గలది యని తెలియవచ్చెడి. యతి యెనిమిది లఘువులపై నున్నది. అసంతునికద్యమున సంతానుప్రాసము గలదు గాని మూడవపాదమున తకారమునకు మూడు దకార మున్నది. దీనిచే దద

లకుఁ బ్రాసమైత్రియుఁ గల దని తేల్చెడిని. దడలకు యత్రిప్రాసమైత్రి గల దని కొందఱు లాక్షణికులమతముగాఁ గోచరించెడిఁగాని యప్పకవి వాని సగ్రాహ్యవ్రత సైముల వట్టికకుఁ జేర్చినాడు. జ్ఞాకు నకారము తదృశ వ్యాజమునను, నభేదవ్యాజమున వబ, లళ, మున్నగువానికి యతి చెల్లు నప్పుడు (?) దిండిరడంభడాడిమీ షోలికాది శబ్దంబులకు సంస్కృతమగుదును, దాక దగ్గిర దిగ్గియ దాయాద్యాంధ్రశబ్దములకును డకారాదేశము శాబ్దికమతమున ఘటిల్లుచుండ, దడలకు నాదేశవ్యాజమున యత్రిప్రాసమైత్రి యేలచెల్లరాదు ?

ఇందులకుఁ గొన్నిప్రయోగంబు లున్నను వాని కిటీవలఁ బాఠాంతరములు గల్పించుఁ బడియె.

ఒక్కయదాహరణము.

మండితసూర్యరశ్మి రుచిమన్మణిఃపారచయంబులొఁ గట

స్యంది సుగంధి దానజలవంతుడ నొప్పెడివాని... .. (సభాపర్వము)

మందింత యనుపాత మచ్చునఁ గనఁబడుచున్నది.

(౪) ద్వీరదగతి రగడ-

వారి యొప్పు నన నొప్పు నవతారలఘువిరతి

శరధినగ, నలల, భల, సల, త, రలద్వీరదగతి (౪౪ క)

అప్పుకవీయము-

కర మొప్పుఁ బంచలఘు గణచతుష్టయముచే

విరిమంబు రెంటిపై ద్వీరదగతిపేరిచే.

పంచలఘుగణము లెనిమిది- నలల, భల, సల, నగ, జల, త, ర, య. ఇందు జల, యగణము లుపయోగపడవు. ఈయంశ మీరెంటిని వీడుట చే నసంతుఁడు లక్షణము స్పష్టముగాఁ దెలియఁబఱచినాఁడు గాని యప్పుకవి చెప్పలేదు.

(?) లళలకుఁ బ్రాసమైత్రి కలిమియేకాక లడలకును గొందఱుమతమునఁ గలదు.

(7) రగడలభిన్నలక్షణములు.

(i) వృషభగమనము.

శ్రీమనోహరు సంబుజోదరుఁ జిత్తజాలగురుం నలంచెదఁ
గామితార్థవిధాయి నిర్జితకాళియాహిని నాశ్రయించెద
ననువుగా భగణములు భానుసమన్విత ద్విత్రియములు నాలుగు
నవిమిషాధిప లఘుయతి నిడఁగ నలగు వృషభగమనము మేలగు.

భసనలు- పాతాంతరము; చతుర్థపాద మనుసరించి యిదియే
సమీచనము లోలుత నొకసూర్యగణము వెనుకగా భ-స-నల గణము
లలో నొండు, ఇట్లు నలుమాటులు వ్రాసిన నొక చరణ మగును; యతి
14 లఘువులపై (4 గణములపై) నుండును.

(ii) హరిణగతి-

శ్రీవివాసు భ-జంతునే నని, పూని కుజనుల-పాంతఃబోవని
భానుయత సల-భసగగంబుల, లోన నిరుదో-లు ననగంబుల
నిరవుగా నిరు-మాటు లఘువుల, నెల్లవారును-నొగి గణింపఁగ
విరతులను గా-వింప నిమ్మల, హరిణగతిచెల్-వగు జగమ్మల.

పై వృషభగతి యీహరిణగతికి ద్విగుణమని భావింపవలయు.
పై విధముగనే గణము లుండును, రెండుభాగములుగాఁ జేసి భిన్నయతు
లను జాతించుచు నారెండుసగముల మొదటఁబ్రాసముల నిష్కంపవల
యు. త్రితీయపాదమునఁ గొంతభంగము గానంబడుచున్నది 'ఇరవుగా
నిరుమాటులఘువుల' అనుచో యతిభంగమును, 'ఎల్లవారును- నొగి
గణింపఁగ' ననుచోటఁ బ్రాసమును యతియు భంగమగును. అంతియ
కాక మూడవపాదమున నంతానుప్రాసము తప్పిపోవుచున్నది. 'మరి
యుఁ దానిరు-మాటులఘువులు, నిరవుగా గణి-యింప నార్దులు' అని
సవరింప సరిపడునేమో. రగడఁ గూర్చి భీమనపెద్దనలు దలపెట్టలేను;
అనంతఁడే వీనిని మొవలిడినవాఁడుగా నగవడుచున్నది; అవల నవ్వకవి
రచించెను, గాని యతనిమతము పూర్తిగా నిందు భిన్నమై యున్నది చూ
డుడు.

వృవభగతి-

ఇరువదియేనిది లఘువులు వది-యేనిట విశ్రాంతియుఁ గూర్చిన
నిరవశువునగతి పన్నాధిప-యిది విను మాదరమున మందమాన.

హరిణగతి-

సరహరి వదియు-నాలుగు లములు.

కరియతి హరిణ-గతికి నెళవులు.

(8) యతిభంగములు.

(i) జయభద్రరగడ.

శ్రీకి నొడయం డనఁగఁ - జిత్రజాని గురుడనఁగ

శేషశయనుండనఁగఁ - జెలువుగఁ జతుర్భుజుడు

నాకొకసులనేలు - నమచిమాదనుపూజ

సతఁడు దాఁగైకొన్న - సందకోపాత్మజుడు.

ఇందు యతులు మూడుస్థలములం గుండవలయును, ప్రథమ
పాదమున నల్లేయున్నది; గ్రంథమునఁ దృతీయచతుర్థములల్లే యున్నవి,
గాని ద్వితీయపాదమున 'సూదనుపూజ సతఁడు' అను సంధివశమున
నేర్పడిన నకారమును హల్లువలె భావించి యతిమైత్రి నొందించుట దోష
మగును.

(ii) ఒగిఁ దరునాతి యిండ్లఁ బ్రతులొంద నధోంకమూర్ఖ సమాధికం

బుఁ ప్రతిమానుచుం గడమ కాలప్రతుల్ దొరలించి నిల్పుగాఁ.

ఇందును యతిభంగమాన్నది.

చతుర్థాశ్వాసము.

వ్యాకరణవిశేషములు:-

కేతన పెద్దనాదు లాంధ్రమునకు వ్యాకరణమును వ్రాయుటం గని
మనయవంతుఁడు చతుర్థాశ్వాసమునఁ గొంతవ్యాకృతిఁ రచించెను ఇం
దేకాక తక్కుంగలయాశ్వాసములందును సందర్భవశింపున వ్యాకరణ
కాగ్యముల వివరించెను.

- 1 ఆ, ౩9 వ-అయిపేంద్రుని బొడగొందు — అనుపద్యమునఁ ద్రికసంధి.
 1 ఆ, 52 వ-పేర్చి పొల్లునకారంబు బిందువగుచు-అనుచోట వర్గయు
 క్కులు వరంబగునపుడు ద్రుతసంధి.
 1 ఆ, 61 వ-62 వ-కళాద్రుతప్రకృతికి సంధులు.
 1 ఆ, 63 వ-జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ యగుననుసూత్రముచు,
 1 ఆ, 64 వ-అకారసంధి, ఉకారసంధి.
 1 ఆ, 65 వ-టుగాగమ నుగాగమ సంధులు.
 1 ఆ, 66 వ-పదమధ్యములందలినులులు రువర్ణములస్వరలోపము.
 1 ఆ, 85 వ-వి, బిలకు అయి అవు లగుట.
 1 ఆ, 114 వ-జ్ఞాకుఁ దద్యవమున నకార మగుట.
 1 ఆ, 115 వ-ఆంధ్రలిపి ఋకారసంయుతములేదు.

ఇట్లు వ్యాకరణాంశములు తెలుపఁబడినవి. ఇట్లుంటినులభవ్యాకరణాదు లాంధ్రుల కుపయోగించుటంజేసి సంస్కృతసంధి సమాసప్రకరణములతోఁ జేర్పబడినట్లు ఛందోదర్పణంబందుఁ దత్సూర్వగ్రంథంబులందు లేనిసంస్కృతసంధిసమాసాదులు పద్యరూపములుగా రచియింపఁబడ్డవి. ఇదియే లెక్కినవానికన్న నిం దున్నవిశిష్టత. ప్రకృత మనంతుని వ్యాకరణ ప్రయోగములంగూర్చి కొంత చింతింపము. ఇంతకుమున్నే ప్రథమైన, త్రికారంబునకు మున్నగునవి చర్చింపబడియె ఇందుఁ జతుర్థాశ్వాసమందలివిషయముమాత్రమే కైకొనంబడును.

19 వ-దీ నొడయఁడు, ఇ చెల్లొదవె కుసంధులఁట.

ఇందు మొదటిది వానిల్లు, దానిల్లు ఇత్యాదిం బోలినదిగానఁ బ్రయోగింపవచ్చు; ఇది + ప్లొదవె “ప్రాయస్తుస్యాస్కిమాదికస్యైః” అని చింతామణి, ఇది కిమాదులలోఁ జేరినదగుటచే సంధి వైకల్పికముగాన నిత్యరూపము నిర్దోష మగును. ఇవి కుసంధులు గా వని ఫలితార్థము. 20 వ-అతఁడున్నతఁడు-దుస్సంధి.

అతని ధైర్యశక్తి కిన్నరుడుగ (భారతము) సురగణంబు ఊర్ధ్వము నొందె నివిధమున (శివ-హరివంశము) మున్నగుప్రయోగములున్నవి. ఇది సూచియే కాబోలు ననంతము 'ఇట్టివి దశదోషములనఁ బట్టగుఁ గృతులందు నివియ భాసురముగఁ జేపట్టుదురు ధీరు లొక్కొకపట్ల నడెదమ్ము లలరఁ బల్కినఁ గృష్ణా' యని చెప్పి తప్పించుకొన్నాడు. 88 వ-పట్నంధులను జెప్పచు, 'ప్రకృతినంధి యన్నది యాంధ్రభాషఁ జూడదు' అన్నాడుగాని బ్రహ్మఋషి, మహాఋషి, సప్తఋషులను ప్రకృతిభావసంధివిషము లగునూపము లాంధ్రభాషయందును గలవు.

91 వ-ఆడఁజెందె ఘనోతువల్పాతు వనఁగ.

నాఁగె బింబాష్ఠి నొక్కబింబాష్ఠి యనఁగ.

వృద్ధియతిని యతిప్రకరణమునఁ జెప్పకున్నను నిందుఁ గూర్చి యున్నాడు. ఇట్లే కాకున్వరయతికి నుదాహరణపద్యమున*భద్రయతి, వితాళచౌపదలో దడప్రాస, ముందు యతిప్రాసప్రకరణములందుఁ జెప్పకున్నను ననంతము రచించినాడని చూడఁబడియె.

92 వ-పశ్చలంబులు నాఁగ సకలజగద్ధితప్రాధిమనాఁగ కుబ్జస్తులనఁగ—

ప్రాధి శబ్దముక్తిన్నంతమే కాని ఇమనిజంతముకాదని సంస్కృత వైయాకరణులయభిప్రాయము. ఆంధ్రమున శ్రీనాథాదిమహాకవిసార్వభౌము లనేకులు బాహులుగా 'ప్రాధిమ'ను బ్రయోగించియున్నారు. 90 వ-అనుగ్రహ నిగ్రహములు.

అల్పాక్షర మిత్యాదిపాణినిసూత్రనియతి తెనుఁగునకు లే దని శాసించినాడనంతము, పూర్వకవుల ప్రయోగములబట్టి యిదిన్యాయమని తేలుచున్నది.

102 వ-ఓలిఁ బురుషసింహా యని యుగ్గడించుచోటఁ దాసింహ ఇవపురుషోయనంగ.

* ఎక్కటియతి నందుఁ బాతాళరము కల్పింపఁబడినను మూలములో నుంటు చేనిందు గ్రహింపఁబడినను.

లోపోనము ఆదికేవిసర్గస్య అని చింతామణి చెప్పచున్నను, నమ శృబ్ధ విసర్గస్య లోకమోత్య మపీవ్యతే - యను కారికగలదు. గతాను గతికోలో కోయటంచిత్యాది ప్రయోగములు కారికననుసరించి యేర్పడినవి. అట్టివే పై సింహాశ్రయని, పురుషోయనంగ, ననుప్రయోగములు.

103 వ- సంస్కృతము తెనుగైనఁ దత్సమపదంబు,

దానఁబుట్టి తెనుంగైనఁ దద్భవంబు,

దేశితెనుఁగు దేశజ, మచ్చ తెనుఁగు తెనుఁగు,

నిర్మలుఁడు, సిరి, యొడయఁడు, నిక్కమనఁగ.

పై పద్యమాండ్రభావ - తత్సమము, తద్భవము, దేశితెనుఁగు, అచ్చతెనుఁగు చతుర్విధమని తెల్పుచున్నది. కాని 'తజ్జానమాచదేశ్యా గ్రామ్యాచేయం చతుర్విధా భవతియని చింతామణి సూత్రము. గ్రామ్యము భావలో నొకవిధము కాఁజాలదను కొందఱమతమునఁజేరిన దీయఁతుని పద్యము. దేశ్యమాండ్రదేశ్యము, అన్యదేశ్యమని యిరుదే అంగులను నిప్పటి యభిప్రాయము న నంతుఁడు పూర్వమే యాండ్రదేశ్య మచ్చతెనుఁగు, నన్యదేశ్యము దేశితెనుఁగును విభాగమునఁ జెప్పినాఁడు. కేతనపెద్దనలు తత్సమము, తద్భవము, దేశితెనుఁగు, అచ్చతెనుఁగు, గ్రామ్యమని వంచవిధములనిరి. వీరిమతమును పైకొని మన యనంతా మాత్యుఁడు గ్రామ్యమును మాత్రము వదలియున్నాఁడు.

104 వ- పంచమియగు దీనఁబట్టుండి యందుండి... .. వానియొక్క

కులంబు... ..

ఇంగు దీనఁబట్టి + ఇండి- ఇత్వసంధి శ్రుతికలుపు;

వానియొక్కకులంబు- విభక్తుల కుదాహరణముగా నీయఁబడినది ఈవిధ క్తి ప్రత్యయము జేర్చివ్రాసిన ప్రయోగము గ్రంథంబుల మృగ్యము. యొక్కలోపించి సమాసమగును.

111 ప-పరుబలుకుఁ బ్రథమపురుష మె

దివి మధ్యమపురుషపలుకు ధృతి దనుఁ బలుకుగా

ధరను త్రమపురుషక్రియ

వరుస నళింగకములైన వచనము తెనఁగుగా.

పురుషత్రయమునకు లింగవివేకము లేనివచనము లుండునని యర్థము.

ఉత్తమమధ్యమములకు మూడులింగములందును భేదము లేదుగాని

ప్రథమపురుషమున- ఏకవచన పుం-వాచు చేయుచున్నాడు, స్త్రీ-

ఆమె- అది చేయుచున్నది, నపుం- ఇది చేయుచున్నది, అరు భేదము

లున్నవి గానఁ బ్రయోగమునైనాక్య మవిచారమూలక మీ యగును.

116 ప- వృథయను నవ్యయముక్కఁడు

ప్రథమంబై చెల్లఁగృతులఁ బ్రత్యేకముతా

వృథసీయక యెపుడు మనో

రథములు మాకిచ్చు నీ మురిద్విషుఁడనఁగా.

సంస్కృతావ్యయము లగు వృథమాత్రమే తెనుఁగునందుఁ బ్రత్యేకము

గాఁ బ్రయోగింపవచ్చునని పై పద్యమునకు భావము.

పలుకులు వృథగా నచ్చం బలికితి (కాంతి ౧ ఆ. 136) అను

భారతప్రయోగము పై వృథయను నవ్యయముఁ గు నాధారముగాఁ

గలదు.

వృథయను నొక్కదానికీ కాక యనేకసంస్కృతావ్యయములకుఁ

బూర్వకవిగ్రంథంబులందుఁ బ్రయోగంబులు గానవచ్చెను.

జూదరియన్నంబు సూనరియన్నంబు బహివెట్టినతియన్నమును

(భార- కాం- 1 ఆ.)

బంధువు లెఱిఁగిన బహియొర్రురు (భాగ- దశ. పూర్వ. 978.)

మామా నాపైఁ గోపము మామా. (భాగ. నవ. 547.)

స్వస్తిజగత్రయ్యాభువనశాసనకర్తకు (భాగ- అష్ట- 545)

సద్యంబ ప్రాబ్ధహత్యావద్యము ముదలైన పాపవర్గం బెల్లగా

(భార- స్వర్గ- ౧ ఆ.)

ఒక దివసంబు నానందకాననమునందు సర్వదా సిద్ధించుగా

(కాశీ- 2 అ.)

ధాత్రీశుల కర్జున సర్వత్ర జయము (జైమిని- 2 అ.)

ఎవ్వరు నీతతి లేరీ భువనత్రయంబున (హరి- ఉత్తర- ౧౦ అ.)

కించిత్తు నల్లి గఱచిన (సుమతికథకము.)

ఇట్లు, సదా, సర్వధా, సహి, నాస్తి, అహహ మున్నగు నవ్యయములకు స్వతంత్ర ప్రయోగములు గలవు. అసంతుని వెనుకటికవులు అథవా వినా ప్రభృతులను ప్రయోగించినారు. తనకుమున్నే వృత్తరాన్యయశబ్దములకుఁ గవిప్రయోగము లుండ ననంతః పోకవృథకు మాత్రము మాత్రించుట యతని పశీలనలోత మున్నదని లోఁచెడు.

పంచాశ ద్వర్ణంబులు:—

121 ప. భూమిఁ బదాటచ్చులు నాఁగా మెఱసి అకార మాదిగా స్వరములగుగా

కామొదలు క్కారము తుదయై ముప్పదినాల్గు హల్లు లగు వ్యంజనములే.

122 ప. శలలకు భేదము లేదను వలుకున భాదొలఁగియైను పరులగువర్ణంబులు సంస్కృతభాషకు మఱి తెలుఁగున అశలనఁగ రెండధికమండు హరీ.

శబ్దచింతామణి- ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః.

ఇందులకు వరరుచివచనము:—

ద్విధాక ఏవో నుస్వారో విసర్గ స్తోడశస్వరాః

స్పర్శా అంతస్థభోష్మాణ శృతుస్త్రింశ ధ్వలస్పృతాః.

చింతామణి వరరుచివచనములు క్కారమును విడిచి శకారమును వర్ణనముదాయమునఁ జెప్పచున్నవి గాని పాణిని మహేశ్వరమాత్రములందు భాలేదు. ఈ యసంతుని పద్యములను ఖండించి యత్పకవి శకారమును బ్రత్యేకవర్ణముగా నిర్ధరించెను. 'ఏకస్థము దేవహేళనంబు నటం

చు యాజుషామ్నాయంబు నందులేదో, కాళనాళవ్యాళకోళహింతా
ళంబులనుచు సంస్కృతభాషయందు లేదో, యని రచించి,

‘కాకు షా జడ్డయైన క్షకారముగుట
దలఁప కేబడి లిపులలో దానిఁగూర్చి
తొలుక భిన్నాక్షరంబైన దొడ్డభాను
ఁడిచిపెట్టె ననంతుండు వెట్టి గాఁడె.

యని పరిహసించియున్నాఁడు:—

యత్ర విశ్వంభవశ్రేయకనీశం (యజురారణ్యక నారాయణవ్రశ్నము)

యద్దేవా దేవహేళనం (యజురారణ్యక నారాయణవ్రశ్నము)

ఇందు శకారమున్నది గాని కాళనాళవ్యాళకోళహింతాళములు లాంత
ములుగానే పరిగణింపవచ్చు. సరిగదా, శకారమును నిషేధించిన య
నంతుఁడు మఱల,

128 ప- ఆదులు వర్గత్రయమును

భూదేవతలు, తపవర్గములు రవలుచు ధా

త్రీదయితులు, యల శవసహ

లాదట నూరుజులు, శక్తరాఖ్యలుశూద్రుల్.

అనుపద్యమున శకారమెట్లు గ్రహించినాఁడో తెలియను. ‘తెలుఁగున
ఆళ లనఁగ రెండధికమండ్రు హారీ’ యనియో గానఁ దెనుఁగునందని భా
వించినచో తాయేల చెప్పలే దనువ్రశ్న సంభవించును.

ఛందోదర్పణమునందలి కొన్ని పద్యములకర్థము సుబోధముగా
లేదు. వ్యస విస్తరభీతిని వాని నిందుఁ దలపెట్టలేదు.

అనంతుఁడు తత్పూర్వకులకంటె విపులముగా ఛందంబును, వారు
చెప్పని యాంధ్రోపయుక్తంబగు సంస్కృతవ్యాకరణంబును రచించి
యప్పకవ్యాదులకు మార్గదర్శకుండయి యాచంద్రతారార్క స్థాయి
యగు క్షీణోఁ బ్రశంసితవృండుగా వర్తించుచున్నాఁడు. ఇవిమర్శన
మందు యతిప్రాసవ్యవస్థ, సీసార్యాగీశ్యకూరాది విషయంబులను శ్రీ
గిడుగు వేంకటసీతాపతిగారు విస్తారంబు విమర్శించి యుంటుండేసి వానిని

విడనాడి నాకుఁబాడఁగట్టిన కొన్నివిషయములను మేళగించి రచించి నాడిను.

ముద్రణస్థానిత్యములు:—

వావిళ్లవారి ప్రతియందనేక స్థలము లేర్పడియుండుటచేత మొల దానించాలమట్టునకుఁ బరిశీలించి తప్పొప్పులపట్టిక నొందు నను బంధముగాఁజేర్చితి. మఱి యట్లున్నను ననివార్యములుగాఁ గొన్ని యింక ను గలవు.

1 ఆ. 27 ప- అధికశుభం, బాదవును భయములను హనిఁబొందు నృసింహ- ఇందు హనినొందునని మార్చిన యతిభంగము తొలం గును.

1 ఆ 63 ప- 'అనుచేత నద్వితీయ దానిజరూపమయ్యునుఁను బ్రథమ యట్టులుండు, గ్రతువుఁగాచె దాశరథి కృష్ణుఁడొకపర్వతమును గొడుగుభంగిఁ దాల్చెననగ? జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ విభాషనగు ననుటదీపయర్థము. పర్వతమును ద్వితీయకును, క్రతువు క్రథమకు నుదాహరణములగుటచేఁ గ్రతువుపై నర్థభింగవుంట దోషము.

2 ఆ 48 ప- పెంపారఁ దాజంబులఁ జేర్చురేఫగో-యతిభంగము; పేర్చు అని సవరించుకోవలయు.

3 ఆ 43 ప- కనకవస్త్రుని గృత్తకైటభునిగొలుతు ఇదియంతరాక్కర-
1 సూ, 2 ఇం, 1 చం; కైటభునిగొలు అనియుండవలయు.

3 ఆ 57 ప- రగడ- ఇతనిఁగొల్పినఁగాని... ఎనఁగు నివ్వెఁభుఁడనుచు జతురమతు... బాటింపులం బెంచు అంతాను ప్రాస విధిచేఁ బైపాదము ౩డపట 'అంచు'అని యుండనగు.

4 ఆ 48 ప- 'ఇన్వ మున్వ మోత్వ మైత్వ మాత్వంబైదు
నాదియై ఋకారము కరమైచివోబ'

మొదటిపాద మాటవెలఁదివలె నున్నదిగాన భ్రమంచి యట్లే ముద్రిం

చివట్లు నోచెడిఁగాని రెండవపాదము తేటగీతియని స్పష్టముగాఁజెలుపుచున్నది. ప్రథమపాదము గణభంగమగుటంబట్టి తేటగీతియగుటకు 'ఇత్వముత్వ మోశ్చవైత్వ మాత్వమైదు' అని మార్పవలయు.

4 ఆ 76 ప- తే. గీ. వామపదవి సర్గాంతవర్ణమోత్వ

మగు రజోగుణమన మనోహరమనంగ.

4 ఆ 81 ప- క కవియుఁబునర్ ఋతుసమేత కమలాక్షియనక-పునర్ప

తు అనుశబ్దమున 'స' గురువుగానేరదుగాన గణభంగము తటస్థించు.

'కవియును బునర్పతుసమేత' అని సవరింపబడె.

యతిప్రకరణమున 24 యతుల పేర్లు నాయావద్యములకు ముందు ముద్రితములుగాలేక యందు 15 మాత్రమేయున్నవి. ఇంతియకాక నుజి కొన్ని యతిగణప్రాసభంగములు ముందే పేర్కొనఁబడియె. వీనినన్నిటిని బునర్ముద్రణమున సాస్కరించి సందియంబులు దొలఁగును. వీనినింను గూర్చుటకు నిదాన మనంతమాత్యునిపై నారోపింపకుండువలయు ననుట కేయి తెలుపుచున్నాఁడను.

“అటవనామెత”

[అర్చనాచారము.]

మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

కూకటివేణిలోఁ గురులు కూడకమున్న కుడ్రతరోహముల
పోకలతోడిసామ్యమును బొందకమున్న నిరంబసీమకుఁ
ప్రేక్షదనం బొకింత క్రథవింపకమున్న ప్రమానబాణుఁ డ
త్రాక్షలఁ బెట్టెఁ దా నటవనామెతబాలికకై విటావర్ణి.

ఈకళాపూర్ణోదయవద్యమునందలి “అటవనామెత” కథమునకుఁ
బండితులు చలునిధము లగునర్థములు తలకొకరీతిఁ జెప్పిరి. అవి కొన్ని
వివరింపఁబడుచున్నవి.

- (౧) అరవఁ = ఎడఁలో, ఆమెత = విందువంటిదగుబాలికకై ప్రమాన
బాణుఁడు తాను విటావర్ణిని అత్రాక్షలఁబెట్టెను = నిర్బంధించెను.
కలభాషిణి యెడారియందలివిందువలెఁ దృప్తికరముగ నున్నదని
భావము. (అరవ శబ్దమున కెడఁది యనునర్థ మగపడదు).
- (౨) అటవని = అటగని, శబ్దముగాని ఆమెత = విందువంటిది. కలభాషి
ణి సంపూర్ణమైన విందువంటి దనుట.
- (౩) ప్రమానబాణుఁడు తాఁ అరవఁ = అటచునట్లుగా (నిటవిజయ
ముచే) ఆమెతబాలికకై = విందైనప్పిల్లకై (బోగపుఁగన్నయగుట
చే విందువంటిది) విటావర్ణి నత్రాక్షలఁబెట్టెను.
- (౪) ప్రమానబాణుఁడు తాను విటావర్ణిని ఆమెతఁ = అనుభవమంగు
బాలికకై అరవఁ = అటంకపముచుటకు కేకలువేయుచుండఁగా
అత్రాక్షలఁబెట్టె = మిక్కిలి ఆఁకలియందుఁ బడవై చెను. (విందు
మందఁగఁ బెట్టి విటులను మన్నఁగఁ దూరించుచుండె ననుట)
- (౫) అరవఁ = రాజనిధి లో ఆమెతబాలికకై = వడ్డించని విందైన యా
కలభాషిణి కొఱకై, సిద్ధమైనవిందని యుఁ జెప్పుదురు.

- (౬) అటవనియామెత బాలిక = నున్న ఘంట పూర్తిగా నలముకొనని విద్యన బాలిక (అట్టాఁక. అట్టు + ఆఁక = మెడనొక్కి యాపుట).
- (౭) అటవ = అమ్మ. అటవనియామెత బాలిక = అమ్మకమునకు సిద్ధము చేయు విందువంటి బాలిక.
- (౮) “అట్టాఁకలఁ బెట్టె తా నటవ నామెత బాలికకై విటావర్ధి”
అమెత బాలికకై = ఆమెగఁ బుట్టెట్లకై (తక్కినది సమము).

ఇటు నిన్ను విరిల్పములు సూచించి యీదిట్టచివర పాఠము బాగుగ నుండునని కీ॥ శ్లో॥ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిలవారు (ఆంధ్ర 3 సం. ౨ సంచి) ఒక వ్యాసము వ్రాసిరి. అప్పటి కది యందముగ నున్నదనియే యనుకొంటిని, వారి కాధారముగ చెన్నపుర ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారములోని కొన్ని తాటాకుఁబ్రతులలో ‘అమెత’ కడ ఆమెత. అమెత యనుపాఠములు కనబడినవట. కాని పెక్కుఁబ్రతులలో ‘అమెత’ యే యున్నది.

ఈ పాఠములు నిఘర్థములు పరిశీలించినచో ‘నటవ’ యను నలఘు రేపయుక్త పాఠమున, ‘అమెత బాలిక’ యను పాఠమును బహువంశి తాంశీకృతములగుటయేగాక, బహుముద్రితా ముద్రితగ్రంథస్థములైనవని తేలికది. లఘురేపముతో ‘నరవ’ యనుటయు, ‘అటము’ అనుటయు స్థానగుణములు కావు. అనుష్ఠాతముగ వచ్చు ‘అటవనామెత బాలిక’ కందమైనయర్థము చెప్పకొప్పఁగాని పాఠము మూర్ఖ యేదో యర్థముచెప్పట నసి గాదు.

అది యటుండ, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువున “అట్టాఁక” పదమునకు ఒత్తును, బాధ అనునర్థము వ్రాయును నీపద్య మువాహరించిరి. అచటిపాఠ మిటు లున్నది.

“అట్టాఁకలఁ బెట్టె దా నరవ నామెత బాలికకై విటావర్ధి”

ఇది ‘యరవ’ పదము లఘురేపములేను. నిఘంటుకారులు అరవశబ్దమునకు ద్రావిడు డని మాత్ర మర్థమున్నటులు వ్రాసిరి. అది

ప్రకృతమున సరిపడదుగదా? మఱి యచట సర్థ మెట్లో యోచింపవలసి యున్నది. (౧) గోఁ జెప్పినట్లు అరవశబ్దమునకు ఎడారి యనుసర్థము చెప్పకొందమనిన, నది యాయర్థమున సప్రయుక్తము సరికదా, అభిధానికము కూడఁ గాదు. (౨) లో న్రాసినట్లు రాజవీధి యనుటకుఁ బై సమాధానమే చెప్పవలసినచున్నది. కాని నిట శకట రేఫపాఠమే గ్రాహ్యము.

ఇది యెల్లఁ జూడ నా క్లుప్తము లోనిది. 'అటచు' ధాతువునకు కేక వేయు, పిలుచు ననుసర్థము ప్రవాతముగ నున్నది. క్రయోములు కూడఁ బెక్కులు. అటచని + ఆమెత = పిలువని విందు. ఇట్టి సందులు చేయుట పెక్కుచోటులఁ గలదు. కలభాషిణి పిలువనివింగువంటి దని పిండితార్థము. ఒకరింట విందు చేయుచుఁ బిలువకున్నచో మన మారాట పడుట (ఉద్విభులూగుట) సహజము. కలభాషిణి పిలువనివిందువలె విటులచిత్తములను అఱ్ఱాకటఁ బెట్టినది, అనఁగా బాధలఁ బెట్టినది. (౪) లో సూచించునటులు అఱ్ఱాకటఁబెట్టె ననిన మఱియు సాసముగ నుండి ప్రకృతార్థమును సార్థకము చేయును. పిలువనివింగు అఱ్ఱాకట = మిక్కిలి ఆకలియందుఁ బెట్టు ననుట నిజము. ఈపాఠము లేదం చురేమో? ల, ట లకుఁ బెద్దవ్యత్యాసము లేకుండుటచేఁ దాళకత్ర ప్రతులు సరిగఁ జూచిన సంశయ విచ్ఛిత్తియగును. 'ఆమెత' యనుపాఠ మంగీకరించినపక్షమున సఱ్ఱాకటఁబెట్టె ననుటయే యనుగుణము.

బహుసమ్యక్తమగుపాఠము విడిచి యొకటిరెండుప్రతులలో నున్న దని "ఆవెల బాలికి" యనుపాఠము స్వీకరించుట మంచి దని నాకుఁ దోఁపదు. అట్లర్థము చెప్పిన నీపద్యమునకుఁగలబింకము చెమ ననిపించు చున్నది. అయినను, నాదిసిద్ధాంత మనను. యదార్థముగూత్రము వెల్లడికావలయును.

శ్రీ
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

స్వభానునామ సంవత్సర కార్యనివేదిక.

1943-44.

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటమరమహిపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు
పితృపురంమహారాజావారు, పరిషద్వ్యవహారాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు - ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రి గారు.

కార్యదర్శులు.

కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకటపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డినారాయణమూర్తి నాయుడుగారు (కోశాధ్యక్షులు.)

,, పిల్లారెడ్డి రంగ బ్రహ్మారావు నాయుడుగారు.

,, కోకా శివనాథకాశ్రి గారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తి నాయుడుగారు.

,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమూర్తి గారు.

,, నిమడవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఎ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు

,, వేమల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ.

,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్.

,, అడ్డాల రామమూర్తిగారు, బి. ఎ. బి. ఎల్.

స్వభానుసంవత్సరముతోఁ బరివత్తునకు ముప్పది రెండవసంవత్సరము ముగిసినది. యుద్ధపరిస్థితులు తీవ్రముగ నుండి పరివత్కార్యములకు వలయు కాగితము సరిగ లభింపకపోయినను, పత్రికాముద్రణము యథా వ్రకారము జరుగుచున్నది. నూతనగ్రంథముల ముద్రించుటకు మాత్రము వీలుకలుగుటలేదు.

పరిషద్బాండ్ గారము దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నది. నూతన గ్రంథములు చేర్పబడుచున్నవి. వినియముగఁ బత్రికలఁబంపుపత్రికాధిపతులకును, గ్రంథముల నుచితముగ నొసఁగినవారికిని మన కృతజ్ఞతాభివందనములు. కాశీఖండపు తాళపత్రప్రతులఁ బరిశోధించి యందలి పాఠభేదములు వ్రాయుంపబడుచున్నవి. త్వరలో వానిని బత్రికాముఖమునఁ బ్రచురించి పాఠకలోకమున కందజేయఁగలమని యాశించుచున్నాము. ముద్రితాముద్రితగ్రంథముల పట్టికలను వ్రాయించి, కాగితము లభించిన వెంటనే వానిని ముద్రింపవలసియున్నది. కాశీఖండము పాఠభేదములు పూర్తియైన తరువాత సాంధ్రమహాభారతము ప్రతుల పరిశోధించి పాఠభేదములఁ బ్రకటింపుచున్నాము.

శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురవ్రథువుల యాదరమువలనను గార్యదీక్షవలనను సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు నాల్గవసంపుటము ముద్రణము పూర్తియైనది. మిగిలిన సంపుటములవలెనే నాలుగవసంపుటముగూడ వ్రతియొక్కంటికి నాలుగుసూక్త్యములకు విక్రయింపబడును. వెనుకటివలె నచ్చుపనిజరుగుటకు సౌకర్యము లేమి నిఘంటుకార్యస్థానమున 'ప' వర్గశబ్దములు పండితులు పరిశోధించి ముద్రణమునకు సిద్ధము చేయుచున్నారు. అచిరకాలముననే అయిదవసంపుటము ముద్రణము ప్రారంభింపబడును.

స్వభానుసంవత్సర ఆయవ్యయవట్టిక సరిచూడఁబడి యుచుబంధమునఁ జేర్పబడినది. శ్రీ శ్రీ బాబ్బిలి, వేంకటగిరిమహారాజావారలిచ్చిన విరాళములవడ్డీవలనను, పుస్తకవిక్రయమువలనను లభించిన ద్రవ్యముతోడను, పరివత్కార్యముల యథావిధిగ నిర్వహింపఁగలుగుచున్నాము.

శ్రీశ్రీబొబ్బిలిమహారాజావారి పత్రములవలన సీసంవత్సరము రు 400-
లును వేంకటగిరివారి పత్రములవలన రు 350- లును వచ్చినవి. నిఘం
టుసంపుటములయొక్క విక్రయము వలనను పరిషత్సంఘ విక్రయము వల
నను రు 691-7-0 లు వచ్చినవి.

నూతనభవనమునఁ పరిషత్కార్యాలయమునఁ జేర్చినతరువాత
నితోఁగితిమిగఁ కార్యనిర్వహణ మొనర్చుటకు ప్రయత్నములు జరుపఁ
బడునని నివేదించుచున్నాము.

పరిషత్కార్యనిర్వహణమును గూర్చియు, పరిషదుద్దేశములను
గూర్చియు నాంధ్రదేశమునఁ బ్రచారము గావించి వలయుధనమును
సంపాదించవలసియున్నది. అందులకుఁ దగినసహాయమును కార్యనిర్వా
హకసభ్యులును, పరిషత్సభ్యులును జేయుదు రని యాశించుచున్నాము.
పరిషత్కార్యముల సహాయమునొసంగి తమ యభిమానమును నిరంతర
ముఁ జూపుచున్న కార్యనిర్వాహకసభ్యులకు మావందనములు.

మాకోరికపై శ్రమయనక వాయవ్యములఁ బరిశీలించి యీ
సంవత్సరము లెక్కలను సరిచూచిన శ్రీ పల్లె వెంకటహనుమంతరావు
గారికి మావందనములు.

ఇట్లు విధేయులు,
కిలాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్న,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్ర సాహిత్య స్వభానునామ సంవత్సర ఆదాయవ్యయముల

సం.	ఆదాయము.	రూ.	ప.	వె
1.	సంవత్సర ప్రారంభ నిలవ	...	78	7 2
2.	వడ్డీ - బ్యాంకు ద్వారా వసూలు	...	750	1 0
	శ్రీ శ్రీ బాబ్బిలి మహారాజా			
	వారిచ్చి గవర్న మెంటుపత్రి			
	ముల వడ్డీ 1943-44	రూ	400-0-0	
	వేంకటగిరి ,,		350-0-0	
	బ్యాంకింగ్ వడ్డీ		0-1-0	
			750-1-0	
3.	సాధారణ సభ్యుల చందాలు	...	18	0 0
4.	చందాలు	...	81	0 0
5.	విక్రయములు	...	691	7 0
	i. పరివర్తన ప్రకటన విడిసంచికలు	8-8-0		
	ii. పుస్తకములు (మెడ్యూలు వాఖలా)	687-15-0		
6.	చిల్లర జరులు	...	0	2 6
7.	క్లోత్ పల్లి సుబ్రహ్మణ్యముగారు	...	4	1 9
			1623	8-5

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి.

అధ్యక్షులు.

కీలాంబి రాఘవాచార్యులు,

వింజమూరి వెంకన్న,

కార్యదర్శులు.

పరిషత్తు - కాకినాడ.

(6-4-43 మొదలు 24-3-44 వరకు.)

తబిశీలు లెక్క.

సం.	వ్యయము.	రూ. అ. పై.
1.	బ్యాంకి చిల్లరవ్యయములు ...	1 0 0
2.	క్యాటలాగు (నాసిపండితునకు) ...	20 0 0
3.	కొత్తపల్లి కుబ్జాబ్యాంకారు - (శ్రీ శే. కొ. నూ. జీతంబాపకు)	20 4 0
4.	పోస్టేజి ...	86 2 6
5.	ప్రయాణవ్యయము ...	10 4 0
6.	జీతములు ...	701 15 6
7.	పత్రికల కాగితము ...	63 6 0
8.	ప్రింటింగు ...	110 0 0
	బైండింగు :	195 8 0

i. లెబ్రరీ పుస్తకములు 18-4-0

ii. లెక్చరర్ 182-4-0

9.	పత్రికలకు చెల్లించుటలు ...	48 10 0
10.	పుస్తకములు - ఖరీదు చేసినవి ...	103 5 0
11.	సాదరు ...	20 10 8
12.	సగదు నిలవ ...	292 2 2

బ్యాంకింగ్ 9- 6-7

కార్యదర్శన 282-11-7

1623—8—5

6-4-43 మొదలు 24-3-44 ఆఖరువరకు స్వభావనామ సంవత్సరపు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు యొక్క బుక్కులనుబట్టి, లెక్కలనుబట్టి, యీ వై ఆదారు వ్యయముల తబిశీలు లెక్క నేను తయారుచేసినాను. కావలసిన యావతు సంతకము చేయవలసిందిగా కోరుచున్నాను. ఈవై ఆదారు వ్యయములెల్లా నిజమైనట్టివి, సరియైనట్టివి, స్థితి ని కనిపించుచున్నదని నేను యిందుమూలముగా తెలియజేయుచున్నాను.

కాకినాడ }
2-6-1944.

పల్లె వెంకటహనుమంతరావు,

2-6-44.

గవర్నమెంటు డిప్యూటీ సెక్రటరీ ఇన్ ఛార్జ్
ఇన్ ఫార్మేషన్ ప్రాక్టీస్ అండ్ అడిటర్.

పుస్తకవిక్రయవసు

	ర.అ.వె	ర.అ.వె
విప్రనారాయణచరిత్రము	2- 5-9	రాయవాచకము 2-12-6
కై మినిభారతము	38- 3-0	సింహాసనద్వారాంతరిక 1 భా 3- 8-0
కవిజనాశ్రయము	14- 8-3	డిటా 2 భా 3- 8-0
యందమలుని బెజవాడశిలాశాసనం	1-12-8	నిఘంటుచరిత్రము 0-11-0
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	1- 5-6	అంధ్రకాముది 8- 2-6
జానపదనూనాచికాశాసనము	0- 1-9	బాలభారతము 24-10-9
సర్వేశ్వరశతకము	0- 8-9	Dravidian Lexicography 0-7-0
కావ్యాలంకారచూడామణి	2-15-6	Defence of LiteraryTelugu 0-15-6
అకారాద్యమక్షిప్తాంధనూచిక	0-14-6	చాటుభారాచమత్కారసారము 2- 0-3
ప్రాకృతిభాషాత్పత్తి	3-15-8	సాంబోపాభ్యాసము 0-14-6
శివతత్త్వసాగము	2-13-9	రసార్థబాలంకారము 1- 2-3
చంద్రభానుచరిత్రము	3- 2-6	కవిజనోజీవని సమస్యలు 0-14-3
శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	13- 3-0	రఘునాథరామాయణము 1-12-6
ఆర్యభాషావిభాగము	3- 1-3	రజతోత్సవసంపుటము 8- 2-6
ప్రాస్యరంగములు	0-15-3	అంధ్రసాహిత్యపరిషద్వ్యతాంతం 0-14-3
నారసింహపురాణము	1-12-3	అరణ్యదేశమునందలిఅంధ్రవాద్యము 2- 4-6
మన్నామధుదాసవీలాసనాటకము	1- 3-3	దౌకిక న్యాయవివరణము 1- 6-8
కాళింధీక న్యాయవివరణము 1 భా	4- 6-6	అటానాసారసంగ్రహము 3-10-0
డిటా 2 భా	2- 3-0	కావ్యాలంకారచూడామణి
రెడ్డినాటి రెండుశాసనములు	0- 7-3	పాఠభేదములు 0- 9-0
అంధ్రభాషామాల	2-10-3	ఉత్తరరామచరితము 4-12-6
కానకపద్మకుంజరి 1 భా	0-10-6	శ్రీమూర్త్యరాయాంధ్రనిఘంటువు
డిటా 2 భా	0-14-3	1 భా 158- 8-0
శతకసమచ్చయము 1 భా	5- 1-3	2 భా 136- 4-0
డిటా 2 భా	4- 3-9	3 భా 185-12-0
పరిషత్తు స్థాపనాగారము2భా	1- 3-3	అమరుకము 5- 0-9
నూత్రాంధ్రవాక్యకరణము	3- 0-6	చంద్రారామాయణము 2-12-6
రసాభరణము	2-12-3	అంధ్రవాద్యమువికాసశైలి 8- 3-6
అంధ్రశబ్దచింతామణి	4- 4-6	బాలరామాయణము 0- 1-0
పోడకటమారచరిత్రము	1-14-6	సీతారామచరిత్రము 0- 7-0
హంససంక్షేపము	0- 4-6	పరిషత్తు స్థాపనాగారము3భా 0-13-0

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటమూరమహిపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు
విశాఖరంమహారాజావారు, పరిషద్ధ్యక్షపదవిధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు - ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద కాశీభట్ట ముబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., సహాయకోశాధ్యక్షులు.

కార్యసర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీదివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డిసూర్యనారాయణమూర్తిశాయుడుగారు(కోశాధ్యక్షులు.)

,, పిల్లారిశెట్టి రంగ బ్రహ్మరావుశాయుడుగారు.

,, కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిశాయుడుగారు, బి. ఏ.

,, అడ్డాల రామమూర్తిగారు, బి. ఎ. బి. ఎల్.

,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమూగారు.

,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, వీరేశ్వరపు వెంకటరమణమూర్తిగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఎ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, వీరందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

 భాగ్యపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమునకు 980 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 975 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములైనవియుమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఖోకారమువఱకునుగల యచ్చు లాదియంతుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'ఁ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స్త' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె గొప్ప సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈభాగములు శబ్దరత్నాకరములో 631 పుటలలో మాత్రమే యిమిడినవి. ఈనిఘంటువునందు, సంస్కృత శబ్దములు పూర్వనిఘంటువు లన్నిటియందుకంటె మిక్కిలి యధికముగా నీయఁబడినవి. కావున సంస్కృతవిద్యార్థులకుఁ గూడ మిగుల నుపయోగకరముగా నుండును. ఆచ్చికపదముఁకుఁగల యర్థభేదములఁ గనఁబఱచి వానికిఁ బ్రమాణవాక్యములు పూర్వగ్రంథములనుండి విపులముగా నీయఁబడినవి. లభ్యమైనంతవఱకుఁ దెనుఁగుశబ్దములకు సంస్కృతప్రాకృత ద్రావిడాదిభాషలయందుఁ గల సజాతీయపదములు చూపఁబడినవి. కేవలము విడిశబ్దములే గాక సందర్భానుసారముగ సమస్తపదములు (Phrases) ను వానికిఁ గల యర్థములును బ్రయోగములును గూడ నీయఁబడినవి. జనకశబ్దములక్రింద జన్యశబ్దములు చూపఁబడినవి. ఇది విద్యార్థులకు సహకారి. ఈపుస్తకమును రచించుచుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యమువట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయునను తలంపుతో నీక్రిందివెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు. 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతి 5 లు. తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతి రు. 5 లు. చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు. 4 లు, మేలుప్రతి రు. 5 లు.

